

HUMANISTI

4/2008 SUOMEN HUMANISTILIITTO RY — FINLANDS HUMANISTFÖRBUND R.F.

PÄÄKIRJOITUS

JUSSI K. NIEMELÄ

Pääkirjoitus: Humanismin sitkeä haaste

ESA YLIKOSKI

Uskonottomien oikeuksista ja palveluista kohdusta hautaan

HANNA-RIIKKA KUISMA

Kun Kekkonen muutti maalta kerrostaloon

Kaksi näkökulmaa Suomen itsenäisyyteen

ABDIRAHIM HUSSEIN MOHAMED:

Puhe monikulttuurisessa itsenäisyyspäiväjuhlassa Espoon Kannusalissa 6.12.2008

IIVI ANNA MASSO

Suomen tasavallan 91-vuotispäivänä, 6.12.2008: Suomi uudessa Euroopassa – suunnan valinnan aika

TONI HEIKKINEN

Paluu tulevaisuuteen

JUSSI K. NIEMELÄ

Anto Leikola: Mitä Darwin sanoi ihmisestä

ILPO V. SALMI

Risti, miekka ja kukkaro

KIRJAT

JAAKKO WALLENIUS

Täsmäohjuksia uskontojen arkoihin paikkoihin

DANIEL PIPES KUVA: I.A. MASSO.

HUMANISTI

JULKAISIJA SUOMEN HUMANISTILIITTO RY FINLANDS HUMANISTFÖRBUND R.F. **TOIMITUS** lehti@humanistiliitto.fi **PÄÄTOIMITAJA** Jussi K. Niemelä **TOIMITTAJAT** Pekka Elo, Antti Rytönen **ULKOASU** Jussi S. Karjalainen, jussikarjalainen@gmail.com **TOIMITUSNEUVOSTO** Pekka Elo (puheenjohtaja), Antti Rytönen, Jussi Tuovinen, Lasse Siren, Eeva Karttunen, Erkki Mäkin, Marju Salonen, Toivo Salonen, Gun Winter **ILMOITTAJALLE** kokosivu 270 euroa, puolisivua 150 euroa, neljännessivu 85 euroa, takakansi 370 euroa. Suomen Humanistiliiton jäsenmaksu sisältää tilauksen **TILAAJALLE** Lehti ilmestyy 4 kertaa vuodessa. Vuosikerran tilaushinta on 20 euroa. Suomen Humanistiliiton jäsenmaksu sisältää tilauksen **KIRJOITTAJALLE** Lähetä kirjoituksesi sähköpostitse tai kirjeenä päätoimittajalle. Lehti pidättää oikeuden muokata ja lyhentää kirjoituksia. Julkaistut kirjoitukset eivät välttämättä vastaa Suomen Humanistiliiton kantaa. Suomen Humanistiliitto on Kulttuuri-, mielipide- ja tiedelehtien liitto Kultti ry:n jäsen. Seuraavaan lehteen tarkoitettu materiaali tulee olla toimituksessa 27.3. mennessä. **OSTAJALLE** Irtonumeron hinta on 5 euroa **IRTONUMEROT** Akateeminen Kirjakauppa, Keskuskatu 1A, 00100 Helsinki **PAINOPAIKKA** Kirjapaino Uusimaa.

Humanismin sitkeä haaste

PÄÄKIRJOITUS | JUSSI K. NIEMELÄ

*Vuosi vaihtui valitettavan tutuissa merkeissä. Israel hyökkäsi Gazaan Hamasin pitkään jatkuneiden raketti-iskujen ärsyttämänä. Islamistijärjestö aloitti härnäämisen heti, kun tulitauko loppui. Israel iski nopeasti takaisin ja taas olemme inhimillisen katastrofin keskellä. Tätä kirjoittaessani Israelin maahyök-
käyksestä on reilu vuorokausi aikaa.*

Reilu vuosi sitten tutkija Hannu Juusola esitti Humanismin päivillä pitämässään esitelmässä, että uskonnolla – islamilla ja juutalaisuudella – ei olisi enää juuri mitään osuutta Palestiinan konfliktissa. Juusolan mukaan syyt ovat nykyisin poliittisia. Tämä pitääkin osittain paikkansa, mutta tärkein unohtuu.

Hamasin edustama politiikka on islamistista. Se saa liikkeelle panevan voimansa Koraanin vanhoillisesta tulkinnasta. Hamas on Egyptin Muslimiveljeskunnan Palestiinan haara, joka tähtää Israelin valtion tuhoon. Sellaisen naapurin kanssa on lähes mahdotonta tulla toimeen ja erittäin vaikea istua neuvottelupöytään.

Mitä annettavaa kansainvälisellä humanistiliikkeellä olisi Palestiinan konfliktiin? On selvää, että sotilaallisesti voimakas Israel saa konflikteissa pääsääntöisesti syntipukin osan. Sen sijaan suurelle yleisölle ei tunnu olevan selvää Hamasin edustama ääriuskonnollinen ja suvaitsematon ideologia. Mikäli olisi, Israel saattaisi saada enemmän ymmärrystä radikaaleillekin toimilleen. Humanis-

tin on vaikeaa, mahdotonta, asettua täysin kummankaan osapuolen taakse. Onneksi sellaista ei edes vaadita.

Palestiinan alueen konflikti on yhtä vanha kuin Israelin valtio, oikeastaan vanhempi. Sen juuret voidaan johtaa islamin alkuvuosilta. Alueella on taisteltu oikean uskonnon ja Jumalan valitun kansan asemasta jo vuosisa-

toja. Uskonto onkin lähes aina ollut myös poliittinen ideologia. Vain sekulaarinen valtiokäsitys voi parhaimmillaan ajaa uskonnolliset opit pois yhteisten asioiden hoidosta. Vielä keskiajalla Eurooppa oli katolisen kirkon poliittisen hirmuvallan ikeen alla. Se oli pimeyden aikaa.

Tuskin monikaan uskova oivaltaa, että sekulaarinen, tasa-arvoinen, ihmisoikeuksia tasapuolisesti kunnioittava palestiinalaisvaltio voisi tuoda ratkaisun konfliktiin. Islamistit eivät sellaiseen kuitenkaan koskaan suostu – eivätkä myöskään vanhoillisimmat juutalaiset. Israelin valtio on jo melko sekulaarinen, mutta kuitenkin sen olemassaolo perustuu uskontoon. Ateistin näkökulmasta on kovin turhauttavaa katsella jatkuvaa konfliktia, joka perustuu siihen ikävään tosiasiaan, että kaksi valittua pyhää kansaa haluaa olla sitä samalla alueella. Maallistuneen ihmisen mielestä ihmisarvo kuuluu kuitenkin lähtökohtaisesti *jokaiselle* eikä kukaan ole toista pyhempi. Muu on silkkää tekopyhyyttä. ☛

Uskonnottomien oikeuksista ja palveluista kohdusta hautaan

ESA YLIKOSKI

Tässä artikkelissa tarkastelen uskonnottomien oikeuksia ja palveluita Suomessa uskonnonvapauden käytännön toteutumisen näkökulmasta. Tämä johtaa siihen, että kiinnitän huomiota myös erinäisiin ongelmiin, haasteisiin ja kehittämiskohtiin. Monien oikeuksien toteutumisen käytännössä riippuu myös siitä, tietääkö asianomainen oikeutensa ja vaatiiko hän niiden toteuttamista.

Tarkastelen uskonnottomia pääosin yhtenä ryhmänä riippumatta siitä, identifioivatko he itseään esimerkiksi ateisteiksi, humanisteiksi, rationalisteiksi, vapaa-ajattelijoiksi tai yksinkertaisesti ei-uskonnollisiksi. Jäsenen aihepiiriä tavallaan kronologisesti, yksilön elämän vaiheiden etenemisen kautta pääpiirteisesti. Seksuaalisuus toki liittyy alun lisäksi muihinkin vaiheisiin.

Ennen syntymää

Lapsen etu on syntyä vanhempien haluamalla häntä odottavaan kotiin, ja mahdollisuus yhtäältä hedelmöityshoitoihin ja toisaalta ehkäisyn käyttöön edistävät sitä. Vanhempien seksuaalinen hyvinvointi ilman ahdistavia uskonnollisia rajoituksia on myös syntyvien lasten etu.

Oikeus tietoon seksuaalisuudesta, ehkäisystä ja ehkäisymenetelmien hyvä saatavuus on tärkeää, ja yhteiskunnan tulee huolehtia niiden toteutumisesta. Myös oikeus lain mukaiseen aborttiin on säädetty demokraattisesti, sosiaali-eettiseen harkintaan perustuen ja siltä pohjalta pitää toimia jatkossakin. Kysymys ei ole vain naisen oikeudesta omaan kehoonsa, vaan myös perheiden ja syntyvien lasten oikeuksien edistämisestä.

Uskonnottomiaan yhteiskuntaetiikkaan kuuluu ainutlaatuisen elämän kunnioitus, ja sen vuoksi julkisessa terveydenhuollossa on tehtävä kaikki voitava lääketieteellisesti myös keskenmenojen ja lapsikuolleisuuden vähentämiseksi eikä luottaa ”korkeimpiin voimiin” ja ”kohtaloon”

Seksuaaliseen hyvinvointiin ja syntyvyyden säännöstelyyn liittyviä oikeuksia yritetään rajoittaa uskonnollisideologisin perustein. Niitä vastaan saarnaavat katolinen kirkko ja paavi, ortodoksinen kirkko, monet protestanttiset liikkeet ja islamin uskonnon edustajat. Osaton ei ole myöskään Suomen evankelisluterilainen kirkko ja eräät sen piirissä toimivat liikkeet. Pyritään sekä lainsäädännön heikennyksiin että käytännön toiminnan rajoittamiseen varsinkin kouluopetuksessa.

Syntymä ja nimenanto

Jokainen yksilö syntyy vapaana, sanotaan YK:n ihmisoikeuksien julistuksessa. Tästä herää kysymys, miksi uskontokunnan jäsenyys merkitään julkiseen väestötietojärjestelmään jo vastasyntyneille vauvoille.

Uusi laki 1.8.2003 kuitenkin poisti lasten pakkomerkin, jossa ev.lut. kirkon jäsen-

ten lapset merkittiin väestörekisterissä automaattisesti kirkon jäseniksi. Nyt vanhemmat voivat halutessaan jättää lapsensa myös kirkon ulkopuolelle, ja sitä voikin lämpimästi suositella muun muassa ihmisoikeusnäkökulmasta. Valtiovalta ei tosin ole juuri tiedottanut tästä lain muutoksesta.

Kirkkoon kuuluville vanhemmille voi herättää kysymyksen: antaisiko lapsen päättää itse? Lapsihan voi sitten jo ennen täysi-ikäisyyttä halutessaan itse liittyä uskontokuntaan vanhempien luvalla. Toisaalta lapsi voi niin halutessaan myös erota uskontokunnasta ennen täysi-ikäisyyttä, tosin vain vanhempien luvalla.

Lapsen nimi ilmoitetaan suoraan maistraattiin, jossa tiedot merkitään väestörekisteriin. Se hoitaa Suomessa kaikkien ihmisten väestötiedot, siis myös kirkon jäsenten. Kirkolla on silti yhä omituinen erioikeus hoitaa joitakin väestötietoasioita, esim. kirjoittaa henkilötodistuksia ja välittää maistraattiin kirkon jäseniksi ”kastettujen” pikkuvauvojen henkilötiedot samalla kun kirkko merkitsee lapsen omaan jäsenrekisteriinsä.

Lapsen syntymää ja nimenantoa juhlistamaan perhe voi halutessaan järjestää *nimiäisjuhlat* ilman mitään uskonnollisuutta. Tapahtuman voi hoitaa perhe- ja ystäväpiirin kesken, mutta siihen on saatavissa myös palvelua maksuttomasta neuvonnasta postitse tilattaviin todistuksiin sekä puhuja- ja musiikkipalveluun (Pro-Seremoniat).

Fyysinen koskemattomuus

Lasten sukupuolielinten leikkaaminen (ns. ympärileikkaus) ilman lääketieteellistä syytä ei ole eettisesti hyväksyttävää uskonnollisin perustein tai perinnäistapojen vuoksi, ei tyttöjen eikä poikien osalta. Pysyvän ruumiinvamman tuottaminen on ainakin yhtä vakava teko kuin lapsen fyysinen kurittaminen, joka myös on aivan oikein kielletty. Useimmat lääkärit ja sairaalat eivät ympärileikkauksia ole tehneetkään.

Suomen lainsäädäntö on kuitenkin ollut jossain määrin tulkinnanvarainen poiki-

en ympärileikkauksen osalta. Korkein oikeus teki lokakuussa 2008 nykyisiin perustuvan ennakkopäätöksen, jonka mukaan pikkupoikien ympärileikkaus olisi ”oikein tehtynä” sallittu kulttuurisin syin. Niinpä lakia on nyt muutettava! Kun lakiin on tietävästi jo aiemmin alettu pohtia muutosta, edessä on suorastaan kamppailu ympärileikkauksen kieltävän lain sisällön puolesta.

Kunnallinen päivähoito

Kunnallisten päiväkotien tehtäviin ei pitäisi sisältyä uskonnollisten seremonioiden, hartaushetkien ja kirkkokäyntien järjestämistä ev.lut. kirkon tai minkään muunkaan uskonnollisten yhdyskunnan kanssa, vaan lakisääteinen uskontokasvatus tulee järjestää henkilökunnan omin voimin. Käytännössä niitä kuitenkin on monissa päiväkodeissa yhteistyössä ev.lut. seurakuntien kanssa ja samalla ilmenee vieläpä haluttomuutta järjestää kirkkoon kuulumattomille lapsille rinnakkaista, normaalia ohjelmaa kirkollisten tapahtumien ja uskontokasvatuksen ajaksi.

Edes molempien tai toisen vanhemman kuuluminen kirkkoon ei ole yleisvaltuutus lapsen osallistumisesta kirkolliseen ohjelmaan tai uskontokasvatukseen; eivät-hän vanhemmatkaan aina osallistu tarjolla oleviin jumalanpalveluksiin. Uskonnottomien oikeuksien kannalta ensisijaista kuitenkin on, että henkilöstö ei vanhempien tietämättä ja vastoin vanhempien tahtoa vie uskonnottomien kotien lapsia kirkolliseen ohjelmaan, jos sellaista jostain syytä on otettu osaksi toimintaa.

Päivähoitolain mainitsema uskontokasvatus ei tarkoita uskonnon opettamista tai kirkollista toimintaa, eikä varsinkaan kirkkoon kuulumattomille lapsille. Laisa keskeisellä sijalla on kodin katsomusperinteen kunnioitus. Toki uskonnottomien vanhempien on paikallaan varmuuden vuoksi ilmaista toiveensa selvästi kasvatustilanteissa henkilöstön edustajan kanssa. Lähtökohtana tulisi kuitenkin ilman vanhempien ponnekkaita kieltöjakin olla, että

kirkkoon kuulumattoman perheen lasta ei laiteta kirkollisiin tapahtumiin.

Päiväkodin yhteisiksi tarkoitetut, esim. vuotuisjuhliin liittyvät tilaisuudet tulee järjestää kaikille osallistujilleen sopiviksi, ja muutenkin välttää synnyttämästä syrjiviä tilanteita.

Esikoulujen opetussuunnitelman perusteissa on nyt uskontokasvatuksen rinnalla elämäntietotietokasvatus. Tältä osin se rinnastuu koulujen elämäntietotietoon, mikä on hyvä uudistus. Päiväkotien toteuttamassa esiopetuksessa ei kaikin paikoin ole vielä riittävästi pohdittu elämäntietotietokasvatuksen toteuttamista uskonnottomien perheiden oikeutena.

Myös päivähoitolakia olisi samalla logiikalla syytä täsmentää niin, että uskontokasvatus-termin sijaan mainittaisiin uskonto- ja elämäntietotietokasvatus. Paras ratkaisu olisi kuitenkin jättää katsomuskasvatus kokonaan pois päivähoitolaista ja pitäytyä kulttuuri- ja tapakasvatuksessa.

Koulu ja katsomusopetus

Pienten koululaisten iltapäivähoito tulee kuntien joko hoitaa itse tai käyttää alihankkijoina muita kuin uskonnollisia yhdyskuntia. Mikäli jotkut kunnat kuitenkin tilaavat iltapäivähoitopalveluja ev.lut. seurakunnilta, kunnan tulee sopimuksen teossa ja valvonassa erityisesti huolehtia, että hoitopalveluihin ei sisällytetä uskonnollisia menoja ja kasvatusta.

Elämäntietotieto (ET) on nyt, elokuussa 2003 voimaan tulleen lain mukaan uskonnottomien perheiden lasten ensisijainen katsomusaine peruskoulussa - niin kuin pitääkin olla. Vasta jos perhe erikseen pyytää, oppilas voidaan sijoittaa enemmistön ”oman uskonnon” opetukseen, joka käytännössä on edelleen varsin tunnustuksellista (UE/UO).

Monien kuntien oppilastietolomakkeissa on uskonnonopetukseen pyytäminen tehty helpoksi uskonnottomille vanhemmille. Valintaa uskonnonopetuksen ja ET:n välillä

tarjoillaan rastitettavaksi näkyvästi.

Varsinkin tulevien ekaluokkalaisten vanhemmille järjestetyissä esittelytilaisuuksissa rehtorit saattavat myös suullisesti esitellä asiaa varsin vaihtelevasti. ET on koulun oppiaineena yhä alikäytössä, sillä suurin osa kirkkoon ja uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomista oppilaista ei sitä opiskele.

Monissa kouluissa ET-opetus toimii aivan hyvin, mutta myös kehitettävää riittää.

Uskonnolliset tilaisuudet

Koulujen olisi aikaisempaa paremmin huolehdittava myös siitä, että ”*kukaan ei ole velvollinen vastoin omaatuntoaan osallistumaan uskonnon harjoittamiseen*”. Tämä koskee myös päivänavauksia ja koulujen juhlia, joissa uskonnonvapaus ei läheskään aina toteudu. Koulun yhteisiksi tarkoitetut, esim. vuotuisjuhliin liittyvät tilaisuudet (joulujuhla, päättäjaisjuhla) tulee järjestää kaikille osallistujilleen sopiviksi, yhteisöllisyyttä tukeviksi. Uskonnollisesti neutraaleja joululauluja on (www.pro-seremoniat.fi/juhlat/joululaulut.phtml). Suvivirsi voidaan korvata kaikille sopivalla neutraalilla Suvilaululla (www.uskonnonvapaus.fi/lapset/suvivirsi.html).

Oppilaan jäsenyyttä kirkossa tai oppilaan osallistumista koulun uskonnon opetukseen ei saisi kouluissa pitää yleisvaltuutuksena, jonka nojalla oppilaan olisi aina lähdettävä koulun mukana jumalanpalvelukseen kirkossa tai osallistuttava koulussakaan järjestettävään uskonnolliseen ohjelmaan, johon sisältyy hartaus- ja rukouksellisuus. Koulun tehtäviin ei pidä ylipäätään kuulua oppilaiden organisoiminen uskonnollisiin seremonioihin. Kasvatus uskonnon harjoittamiseen on ennen muuta kodin asia. Koululaisjumalanpalvelus on aivan eri asia kuin ekskursio, jossa tiedollisesti tutustutaan ev.lut. kirkon toimintaan osana katsomusaineen opetusta.

Päivänavauksissa ev.lut. seurakuntien edustajien säännöllisistä, pahimmillaan jopa jokaviikkoisista vuoroista olisi siirryttävä ulkopuolisten vieraiden käytössä monipuol-

lisuuteen. Erilaisten kansalaisjärjestöjen ja myös kunnan toimielinten edustajien vierailuja kouluissa on paikallaan lisätä niin päivänavauksissa kuin oppitunneilla ja koulun tilaisuuksissa.

Nuoruus

Lasten uskonnollinen asema on nyt vanhempien jäsenyyteen sitomaton. Vanhan uskonnonvapauslain (UVL) mukaan lapsi seurasi uskontokunnan osalta äitiään, elleivät vanhemmat kirjallisesti sopineet lapsen seuraavan isäänsä. Uusi UVL ei enää sido vanhempien ja lasten uskonnollista asemaa toisiinsa. Kirkkoon kuuluvien vanhempien ei siis tarvitse liittää lastaan kirkon seurakunnan jäseneksi.

Lapsen uskonnollisen aseman muuttamiseen vaaditaan molempien huoltajien suostumus - niin erottamiseen kuin liittämiseen. Uuden lain mukaan jo 12-vuotiaalta tarvitaan suostumus uskonnollisen aseman muutokseen. 15-vuotias voi lain mukaan vaihtaa uskonnollista asemaansa molempien huoltajien suostumuksella. Käytännössä kaikki 12-17 -vuotiaat ovat samassa asemassa: uskontokuntaan liittymiseen tai sellaisesta eroamiseen vaaditaan sekä lapsen tai nuoren itsensä että molempien vanhempien kirjallinen suostumus.

Valtiovalta tukee kirkon laajaa lapsi- ja nuorisotyötä ja rippikoululeirejä antamalla kirkolle verotusoikeuden ja myöntämäl-

lä osuuden yhteisöveron tuotosta. Sen sijaan valtiovalta ei erityisemmin tue etupäässä uskonnottomien perheiden nuorille tarkoitettujen, katsomuksellisesti sitoutumattomien Prometheus-leirien järjestämistä. Siksi niiden hinta saattaa olla korkeampi kuin kirkon rippileirien. Valtiovallan ja kuntien tulisi paremmin tukea uskonnottoman vähemmistön kulttuuri-identiteetin kasvua.

Monet uskonnottomat perheet ovat alkaneet järjestää omanlaisensa perhejuhlan nuoren varttumisen kunniaksi, joko muuten vain jossain perheelle sopivassa kohtaa tai ennen pitkää Protu-leirin - ja sen päättäjaisjuhlan - jälkeen. Sukulaiset ja ystävät voivat oman arvomaailmansa pohjalta katsoa, millaisia lahjoja siihen liittyen on paikallaan nuorelle antaa. Isovanhemmille onkin hyvä kertoa, että nykyään perinteiselle ”ripiltä pääsyyllä” on uskonnottomia vaihtoehtoja - vaikka toki nuori varttuu ilman seremonioitakin.

Seksuaalisuus, seurustelu, parisuhde ja avioliitot

Monilla uskonnoilla on ylipäätään kielteinen ja holhoava kanta seksuaalisuuteen. Suomen ev.lut. kirkollakin on esimerkiksi sen piispojen linjauksen mukaan ”varovaisen kielteinen kanta” itsetyydytykseen. Ahdasmieliset rajoitukset yhdistyneenä vaikkapa rippikoulujen syntiopetukseen - kenties koulujen ”omassa uskonnossakin” - voivat aiheuttaa joillekin nuorille henkistä ahdistusta.

Uskonnoissa on ahdasmielisiä rajoituksia jo seurustelulle ylipäätään (esim. uskontorajoite, vaatimus samasta uskonnosta) ja varsinkin seksuaaliselle kanssakäymiselle. Seurustelu, seksuaalinen tutustuminen ja myös yhdessä asuminen (ns. avioliitto) ovat sekulaarisen, uskonnottoman etiikan mukaan yleensä hyvin järkevää ja muutenkin mukavaa. Sen sijaan ”kokemattomana” avioituminen on riski, varsinkin kun avioliitolla on juridisesti ilman avioehtoa vahvoja taloudellisia seuraamuksia.

Seksuaalikasvatuksessa on tarpeen tuoda esiin seksiä myönteisenä ja iloisena asiana, joka edistää henkistä ja fyysistä hyvinvointia. Seksi on varmaankin parhaimmillaan rakastavien kesken parisuhteessa, mutta se voi varsinkin vastavuoroisena olla mainio hyvinvointia lisäävä asia myös ilman vakiintunutta parisuhdetta. Luonnollisesti seksiin kuuluu myös huomaavaisuus ja vastuullisuus muun muassa liittyen terveyshygieenian ja raskauden ehkäisyyn.

Seksuaalisten vähemmistöjen tasa-arvo ja yhdenvertainen kohtelu tulee turvata huolimatta uskontojen homoseksuaaleihin, laillistettuihin parisuhteisiin ja adoptio-oikeuteen kohdistamasta paheksunnasta tai syrjinnästä.

Avioliittoon vihkiminen

Vaikka monet kirkkoon kuuluvatkin käyttävät avioliiton solmimiseen siviilivihkimistä - niiden osuus on jo yli kolmanneksen ja kasvaa edelleen - siviilivihkimiseen liittyvät julkiset ja muut palvelut eivät ole kaikilla paikkakunnilla vielä tyydyttävällä tasolla. Monien maistraattien ja käräjäoikeuksien tilat eivät ole tarpeeksi juhlallisia vihkimiseen, tai sitten tilan ahtaus rajoittaa juhla vieraiden määrää (joihinkin tiloihin mahduu vain 10 - 20 ihmistä).

Siviilivihkimisen saavat suorittaa henkikirjoittajat, käräjätuomarit, notaarit ja laamannit (KäO:n puheenjohtaja). Näistä vain osa suostuu ja ehtii vihkimään toimitilojen ja virka-ajan ulkopuolella, esimerkiksi kesäviikonloppuisin. Vihkijöiden palvelu-alttiutta on pyritty lisäämään lainmuutoksella (2005), jolla säädettiin virka-ajan ja -paikan ulkopuoliset siviilivihkimiset maksullisiksi. Tämä yhdenmukaisti pelisääntöjä, mutta ei toistaiseksi näytä riittävästi lisänneen palvelun saatavuutta, sillä se perustuu yhä viranhaltijoiden vapaaehtoisuuteen.

Uskonnottomille yhteisöille ei annettu avioliittoon vihkimisoikeutta, sillä vuonna 2008 säädetyssä laissa tämä oikeus määritellään edelleen vain uskonnollisille yhdys-

kunnille. Epäkohdat osoittavat, että yhteiskunta ei vielä asianmukaisesti arvosta uskonnotonta kulttuuri-identiteettiä edes tärkeänä pidetyn avioliiton kohdalla.

Toisaalta, vaikka useimmat pääsevät ilman uskontoa virallisesti naimisiin vain arkipäivinä virka-aikaan maistraatin tiloissa, häjjuhlansa mahdollisine epävirallisine hääseremonioineen voi jokainen järjestää missä, milloin ja millaisena haluaa. Uskonnottomien hääseremonioiden järjestämiseen saa asiantuntevaa apua sekä monilta maistraateilta että Pro-Seremonioilta, jonka perustamiseen uskonnottomat järjestöt (Vapaa-ajattelijain liitto, Suomen Humanistiliitto, Prometheus-leirin tuki ry) keskeisesti osallistuivat.

Mahdollisuus avioeroon ilman syyllisen hakemista ja tuomitsemista on tärkeä oikeus. Samoin tärkeää on mahdollisuus uuteen avioliittoon, vaikka eräät uskonnot eivät sitä ja avioeroa hyväksykään. Avioliittoon, rekisteröityyn parisuhteeseen ja avoliittoon kuuluvien juridisten oikeuksien porrastamista voisi olla tarpeen harkita.

Armeija ja kirkollisen työn esikoisasema

Kirkollisen työn ja sotilaspappien virallinen asema armeijan organisaatiossa ja hierarkiasa rikkoo uskonnottomien tasavertaista kohtelua. Kirkollisen työn esikoisasema tulisi lopettaa ja sotilaspappien virat muuttaa uskonnollisesti sitoutumattomiksi erikoisupseerien viroiksi.

Armeijan luonteeseen kuuluva kriisi- ja traumatyö tulee järjestää uskonnollisesti sitoutumattomalta pohjalta. Pappien tilalle armeijan leipiin tarvitaan esimerkiksi psykologisen koulutuksen saaneita, uskontoneutraalisti toimivia ammattilaisia sekä rauhanajan toiminnan että kriisin ja sodan varalle. Kirkko voisi silti omalla kustannuksellaan tarjota palvelujaan varusmiehille samaan tapaan kuin se toimii sairaaloissa.

Jo kutsunnoissa ja heti varusmiespalveluksen alussa on alokkaille joukko-osastoissa tehtävä selväksi, että ev.lut. kirkkoon kuulumattomilla ei ole velvollisuutta osallistua sotilaspappien pitämille uskonnollisille opitunneille, jos sellaisia ylipäättään on ohjelmassa. Niiden vaihtoehtona tulee olla uskonnollisesti neutraaleja, esimerkiksi sosiaalikirjaston pitämiä oppitunteja, jossa tuodaan esiin muun muassa niitä sosiaalisia sekä fyysisiä ja psyykkisiä puolia koskevia terveydellisiä tuki- ja hoitopalveluja, joita varusmiehille tarvittaessa on tarjolla. Myös sotilasvakuutusta ja -valaa koskeva oppitunti tulee olla uskonnollisesti neutraali.

Armeijassa on käytössä sekä uskonnollinen vala että uskonnoton sotilasvakuutus. Lain mukaan myös uskontokuntiin kuuluvilla on oikeus valita uskonnoton sotilasvakuutus. Esimerkiksi ev.lut. kirkkoon kuuluvilta ei siis saa automaattisesti edellyttää uskonnollista valaa. Toisaalta, kirkkoon kuulumattomat voivat antaa uskonnollisen sotilasvalan. Uskonnollisesta valasta tulisi kokenaan luopua ja siirtyä kaikille yhteiseen sotilasvakuutukseen.

Uskonnollista valaa on armeijassa pit-

kään käytännössä suosittu juhlallisen vakuutuksen, nykyään sotilasvakuutuksen, kustannuksella. Valaan liittyvät seremoniat ovat olleet usein juhlallisempia kuin uskonnottoman vakuutuksen järjestämisuodot. Monet uskonnottomat alokkaat ovatkin vannoneet uskonnollisen valan, mikä on ilmentänyt pikemmin sopeutumista uskontopohjaiseen painostukseen kuin sitoutuneisuutta uskontoon sinänsä.

Nykyään yhä useampi uskonnottomista antaa neutraalin sotilasvakuutuksen. Sotilasvakuutuksen aiempaa juhlallisempaan seremoniaan on varuskunnissa alettu kiinnittää aiheellista huomiota muun muassa esilukijoiden valinnan kautta, esimerkiksi Santahaminassa sotilasvakuutuksen antajille esilukijana jokin aika sitten toimi erikoishammaslääkäri Helena Ranta.

Sotilasvakuutuksen antajilla tulee olla yhtäläinen oikeus ja velvollisuus osallistua vakuutus- ja valatilaisuuksien jälkeen ohjelmassa mahdollisesti olevaan ohimarssiin. Samoin varusmiesten omaisilla tulee olla yhtäläiset mahdollisuudet seurata ennen ohimarssia niin vakuutus- kuin valatilaisuuttakin.

Erään haasteen varusmiesten katsomukselliselle tasa-arvolle muodostaa tätä nykyä yleinen palveluohjesääntö, jonka mukaan kenttähartaudet ja niihin kuuluvat rukoukset toimitetaan muodossa komentojen mukaan.

Muut vakuutukset ja valat

Myös oikeuslaitoksessa ja eräissä valtion toimissa on käytössä sekä uskonnollinen vala että uskonnoton juhlallinen vakuutus. Lain mukaan myös uskontokuntiin kuuluvilla on oikeus valita uskonnoton vakuutus; kirkkoon kuuluvilta ei siis saa automaattisesti edellyttää uskonnollista seremoniaa. Toisaalta kirkkoon kuulumattomat voivat antaa uskonnollisen valan.

Oikeussalissa kumpaankin mahdollisuuteen liittyvien symbolien (Raamattu/Lakikirja) tulee olla yhtä arvokkaita, niin kauan kuin uskonnollista valaa käytetään. Tuomarien ja lautamiesten uskonnollisuus voi kuitenkin ai-

nakin poikkeustapauksissa sisältää riskin epätasapuolisesta suhtautumisesta uskonnotto-man vakuutuksen antajaan.

Uskonnollisesta valasta tulisikin kokonaan luopua ja siirtyä kaikille yhteiseen, uskonnot-tomaan seremoniaan, kutsuttakoonpa sitten vakuutukseksi tai valaksi. ”Vala” ei terminä sinänsä välttämättä tarkoita uskonnollisuutta; valan nimellä tunnetaan myös uskonnottomia, lähinnä ammatilliseen toimintaan liittyviä vakuutuksia (lääkärinvala ym.)

Joissakin oikeusistuimissa on tietävästi yhä tapana aloittaa istuntokausi jumalanpalveluksella, mikä loukkaa oikeuden jäsenten uskonnonvapautta ja myös asettaa oikeus-tuimen riippumattomuuden kyseenalaiseksi.

Poliisi ja vankila

Poliisin työssä kohdataan vakavia kriisejä ja traumoja kohdanneita ihmisiä. Ja poliisit itse kokevat kriisejä ja traumoja. Onnettomuuksien ja väkivallan uhrien samoin kuin heidän omaistensa tueksi tarvitaan uskonnottomalta pohjalta toimivaa psykologista ja sosiaalista asiantuntemusta omaavaa krii-

siapua, ei kutsumatta poliisien matkassa kotiin tai sairausvuooteelle tunkeutuvaa pappia.

Kirkon kustantamien ”poliisipappien” työntyminen poliisitoimeen on varsin uusi ilmiö. Poliisityöhön liittyvä pappien käyttö vierailtaessa kriiseihin joutuneissa kodeissa tulisi lopettaa ja poliisin tulisi käyttää niissä tehtävissä itsensä lisäksi vain asiantuntevia sosiaalityöntekijöitä. Eri uskontojen seurakunnat voivat sitten omaehtoisesti auttaa onnettomuuksia kohdanneita jäseniään.

Poliisien työnohjaukseen, kriisitukseen ja traumaterapiaan tarvitaan psykologista osaamista eikä teologiaa. Poliisit toki voivat itse halutessaan hakea myös uskonnollista tukea sieltä mistä haluavat.

Vankiloissa olevien vankilapastorien virkojen kustantaminen valtion varoista vie taloudellisia resursseja vangeille tukea antavan, asianmukaista sosiaalista ja psykologista koulutusta omaavan henkilöstön palkkaukselta. Uskonnon käyttö valtion virallisena rikollisuuden ”hoitokeinona” on jäänne menneiltä ajoilta. Uskonnolliset palvelut tulee jättää vapaaehtoistyön piiriin. Vankilapastorien virkojen nimikettä ja kelpoisuusvaatimuksia tulee väljentää uskonnollisesti neutraaleiksi niin, että teologeilla/papeilla ei ole yksinoikeutta ei ole yksinoikeutta kyseisiin virkoihin.

Valtiovalln suhtautuminen ja lainsäädäntö

Valtiovalln tulee olla katsomusneutraali. Se ei saisi suosia mitään uskontoa eikä uskonnollisuutta uskonnottomuuden kustannuksella. Kirkon ja valtion lainsäädännöllinen erityissuhde tulisi vihdoon lopettaa. Tämän tulisi näkyä myös symbolisissa eleissä.

Valtiopäivien avajaisten virallisen ohjelmaan ei tule kuulua jumalanpalveluksia. Valtiopäivien avajaiset ja muut vastaavat valtiolliset juhlatilaisuudet ovat helposti järjestettävissä ilman uskonnollisia menoja, esimerkiksi siten, että virallisen ohjelman jälkeen halukkaat voivat siirtyä kirkon itsensä järjestämään jumalanpalvelukseen. Kirkkojen keskusvirastoilta tulisi poistaa valtioliipun

käyttöoikeus. Valtion ei tule symbolisestikaan pitää kirkkoja valtiovalln osana.

Perustuslaki kieltää syrjinnän sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Professori Juha Sihvola kirjoitti (Helsingin Sanomat 15.1.2007), että ”julkisen vallan uskonnollinen toiminta leimaa uskonnollisiin vähemmistöihin kuuluvat ja uskonnottomat toisen luokan kansalaisiksi”.

Esimerkkeinä Sihvola mainitsi valtiopäivien ja yliopistojen avajaisiin liittyvät jumalanpalvelukset sekä virrenveisuun koulun ja kaupungin juhlissa. Ne ovat ongelmallisia uskonnonvapauden kannalta.

Vuonna 2004 voimaan tullut *Yhdenvertaisuuslaki* täsmentää näihin liittyviä ihmisoikeuksia vain ammatin, työelämän, koulutuksen tai ammatillisten järjestöjen osalta. Sen sijaan muissa asioissa (sosiaaliset palvelut ja turva, asevelvollisuus, asuminen ja yleisölle tarjottavat palvelut) Yhdenvertaisuuslaki tarjoaa erityistä turvaa vain etnisen alkuperän eikä katsomusten perusteella tapahtuvalta syrjinnältä.

Toisaalta Perustuslain syrjintäkielto koskee kaikkia tilanteita. Näin ollen ihmisten tulee myös itse pitää kiinni oikeuksistaan ja reagoida kokemaansa syrjintään: kääntyä uskonnottomien etujärjestöjen puoleen, tuoda asia julkisuuteen ja/tai ryhtyä oikeustoimiin.

Kirkon verotusoikeus ja valtion verokoneiston käyttö siinä tulee lopettaa; kirkko voisi hoitaa jäsenmaksujensa kannon vaikkapa pankkien kanssa tehdyillä palvelusopimuksilla. Yhteisövero kohdistuu myös uskonnottomiiin; yhteisöveron osan luovuttaminen kirkolle tulee lopettaa. Muut mahdolliset julkiset avustukset olkoot harkinnanvaraisia.

Korkeakoulut

Lukuvuoden avajaisiin yliopistoissa liittyvät jumalanpalvelukset tulee poistaa avajaisten virallisesta ohjelmasta. Sehän ei estäisi kirkkoja itse tarjoamasta erityisjumalanpalveluk-

sia niistä kiinnostuneille vaikkapa myös avajaispäivinä. Monissa ammattikorkeakouluissa mitään jumalanpalveluksia ei niiden avajaisiin tai muuhun toimintaan liittyen olekaan.

Yliopistojen teologiset tiedekunnat voitaisiin lopettaa. Eräät teologian oppiaineetkin voisi erillisinä oppiaineina lopettaa siten, että pääosa kulttuurintutkimuksen luonteista viroista siirrettäisiin uskontotieteen, historian tai filosofian yhteyteen. Varsinaisen pappiskoulutus tulisi kokonaan siirtää kirkkojen omiin oppilaitoksiin, jotka voisivat saada valtionosuutta esimerkiksi kansanopistolain pohjalta. Monissa muissakin maissa pappisseminaarit ovat yliopistojen ulkopuolella.

Elämäkatsomustiedon opettajien koulutusta ja täydennyskoulutusta korkeakouluis-ta tulee tehostaa.

Yleisradio

Yleisradion lakisääteisiin julkisen palvelun tehtäviin kuuluu yhä hartaushjelmien lähettäminen. Televisiossa niitä on kymmeniä ja radiossa satoja vuosittain. Tätä voidaan pitää uskonnottomia syrjivänä etuoikeutena. Uskonnottomille ei ole tarjolla mitään erityisesti heille tarkoitettua kulttuurista tai katsomuksellista ohjelmatarjontaa.

Ylen tehtäviin kuuluu lain mukaan myös erilaisten vähemmistöryhmien tarpeita huomioon ottavien ohjelmien sisällyttäminen radio- ja tv-kanavien ohjelmistoihin. Sekä uskonnollisten että uskonnottomien katso-musten ja kulttuuristen tarpeiden huomioon ottaminen ohjelmistossa voitaisiin hoitaa ilman erillistä hartaushjelmamainintaa Yleisradiolaissa.

Ylen kanavien ohjelmistossa ei ole ohjelmia, joissa pääkohderyhmänä olisi maamme uskonnoton vähemmistö. Mielestäni tarvitaan sekä uskonnottomien erityistarpeita palvelevia ohjelmia että uskonnottomien näkökulmien huomioon ottamista yleisissä ohjelmissa, mukaan lukien uutis- ja ajankohtaisohjelmat. Juttuideoita voisi kehittää melkoisesti yksin tämän artikkelin sisällöistä.

Myös mainosrahoitteisessa tv-toiminnassa ja pääosin myös radiotoiminnassa tulee kunnioittaa katsomuksellista moniarvoisuutta ja tuoda esiin myös uskonottomien näkökantoja sekä oikeuksia.

Valtiovallaan tulee sisällyttää myöntämiinsä toimilupaehtoihin yleisiä sananvapautta ja sähköisen median monipuolisuutta turvaavia velvoitteita.

Sairaalat ja vanhustenhoito

Sairaaloissa sekä hoito- ja hoivalaitoksissa tulee nykyistä paremmin huolehtia myös uskonottomien palveluista. Kirkon itsensä palkkaamien sairaalapappien olemassaolo ei saa epäsuorasti johtaa säästöihin sairaaloihin tarvittavan oman henkilöstön, kuten sosiaalihuoltojen ja psykologien palkkauksessa.

Kaikille potilaille ja hoitopalveluja saaville, myös uskonottomille, tulee järjestää henkistä hyvinvointia tukevaa ja kriiseissä auttavaa psykologista sekä sosiaalista tukea ja asiantuntijapalveluja. Tämä koskee myös saattohoitoa. Myös kunnan joko itse tai yhteistyössä järjestöjen kanssa järjestämiä, katsomuksellisesti neutraalin vapaaehtoistyön tekijöitä voidaan käyttää.

Vanhusten palvelukodeissa ja hoitolaitoksissa vanhuksille tarjottu ohjelmatarjonta on usein liikaa painottunut uskonnolliseksi. Virkistys- ja kulttuuripalveluja tulee järjestää

etupäässä muulta kuin uskonnolliselta pohjalta. Hartaushetkien aikana olisi hyvä järjestää myös vaihtoehtoisia toimintaa.

Luonnollisesti myös henkilöstölle tarjottavassa tuki-, koulutus- ja virkistystoiminnassa on kunnioitettava katsomusoikeuksia.

Julkisia terveys- ja sosiaalipalveluja tulee myös kehittää niin, että kuolemantapauksissa vainajan omaisille voidaan tarvittaessa järjestää katsomusneutraalia, asiantuntevaa akuuttia kriisiapua. Tähän tulee kiinnittää lisää huomiota sairaala- ja terveydenhuoltohenkilöstön koulutuksessa.

Yhteiskunnan on paikallaan tukea myös vapaaehtoistyötä tekevien järjestöjen, kuten SPR:n ja uskonottomien etu- ja kulttuuri-järjestöjen mahdollisesti tarjoamia kriisiapupalveluja.

Hautaustoimi

Kirkon erityisasema hautaustoimen järjestämisessä tulisi poistaa. Yhteisövero-osuuden antaminen kirkolle pitää lopettaa ja kaikkea hautaustoimintaa tulee tukea yhteiskunnan taholta muulla tavalla.

Myös muiden yhteisöjen, kuten Vapaa-ajattelijoiden liiton yhdistysten, ylläpitämien hautausmaiden tulee saada valtion tukea samaan tapaan kuin kirkonkin niin, että hautapaikkamaksut voidaan pitää kohtuullisena kaikilla hautausmailla.

Niin kauan kuin kirkon taloudellista toimintaa tuetaan mm. verotusoikeudella ja yhteisövero-osuudella, olisi yhteiskunnan yhdenvertaisuuden pohjalta tuettava taloudellisesti uskonottoman hautajais- ja seremoniapalvelun järjestämistä, esimerkiksi puhujien ja muusikoiden koulutusta ja toimintaa rahoittamalla.

Hautaustoimilain mukaan ev.lut. kirkon seurakuntien hautausmaalla tulee erottaa tunnustukseton alue uskon-

ottomien vainajien hautaamiseen. Niihin liittyvien palvelujen, kuten seremoniatilojen tulisi olla yhdenvertaisia seurakuntien jäsenten kanssa. Seurakunnan kappelin tulisi olla käytettävissä myös siviilihautajaisiin, ellei hautausmaan yhteydessä ole saattotilaisuuden pitoon katsomusneutraalia sisätilaa. Nykyinen laki ei suorasanaisesti velvoita tähän, vaan seurakunnilla on hyvinkin erilaisia käytäntöjä. Tarvitaan myös tunnustuksettomia kappeleita.

Siviilihautajaiset voidaan pitää myös seurakunnan hautausmaan kirkollisella puolella. Kirkkoon kuulumatonta vainajaa ei tule haudata uskonnollisin menoin, ellei henkilö ole ennen kuolemaansa kirjallisesti ilmaissut haluavansa papin haudalleen. Käytännössä tilanne on lähinnä päinvastainen: jäsenyyden puuttumista ei pidetä riittävänä tahdonilmauksena, vaan pappi siunaa vainajan aina omaisten sitä pyytäessä, ellei hän tiedä vainajan nimenomaan toivoneen toisin.

Siksi on ollut tarpeen julkaista lompakossa pidettävä *Tahdon siviilihautajaiset* -hautausohjekortti sekä suomeksi (2004) että ruotsiksi (2006). Korttia ja siihen liittyvää lomaketta voi tulostaa internetistä (www.siviilihautajaiset.fi), tai noutaa painettuna esimerkiksi Vapaa-ajattelijain liitosta.

Vainaja voidaan myös tuhkata. Tällöin saattotilaisuus pidetään usein krematorion tiloissa tai vaihtoehtoisesti tuhkauurnan hautaamisen tai sirottelun yhteydessä. Tuhka voidaan haudata tai sirotella maanomistajan luvalla myös hautausmaiden ulkopuolelle. Sirottelu voidaan tehdä myös merelle. Helsingin kaupunki on osoittanut sitä varren erityisen alueen.

Lopuksi

Tasa-arvo ja yhdenvertainen kohtelu yhdesä asiassa edistävät syrjinnän ja sorron vähentämistä muissakin asioissa. Ihmisoikeudet ovat olleet ja ovat edelleen kehittyviä ja yhteydessä toisiinsa. Uskonottomien perusvaatimuksena on ainoastaan katsomuksien neutraali, yhdenvertainen, tasa-arvoinen kohtelu. Jos sen lisäksi halutaan myös vähemmistöjen kunnioittamista ja identiteetin tukemista, niiden tulisi luonnollisesti koskea myös uskonottomia. Tämän tulisi ilmetä myös taloudellisena tukena uskonottomien etuja ja oikeuksia edistäville kulttuurisille järjestöille. Myös valtiovallan edustajien puheissa ja symbolisissa eleissä voisi ilmetä aikaisempaa suurempi huomio ja kunnioitus myös uskonottomia ihmisiä kohtaan. ☛

KIRJOITTAJA FM on Humanistisen ammattikorkeakoulun (HUMAK) Järjestö- ja nuorisotyön yksikön lehtori ja aluekoordinaattori Nurmijärven kampuksella. Hän on Helsingin humanistiyhdistyksen jäsen ja Vapaa-ajattelijain liiton liittovaltuuston varajäsen.

LISÄTIETOJA MM. SEURAAVISTA:

www.uskonnonvapaus.fi	www.siviilihautajaiset.fi
www.protu.fi	www.humanistiliitto.fi
www.feto.fi	www.vapaa-ajattelijat.fi
www.pro-seremoniat.fi	www.eroakirkosta.fi

Kun Kekkonen muutti maalta kerrostaloon

HANNA-RIIKA KUISMA

Karjalan kunnaat ja lännen lakeudet sekaisin minussa.
Itken evakkona ja evakon vaimona, kun en milloinkaan
oppinut rypyttämään piirakkaa yhtä hyvin kuin äidit
myyttien menetetyssä maassa.
Se sukupolvi soti ja vaikenä, seuraava kapinoi ja unohti.
Me olemme syntyneet avohaavasta,
kantamaan kipua kolmannessa polvessa.
Masennus, paniikkihäiriö ja burn out,
ruvella sanoista, joilla vanhempamme meitä ruoskivat
paetessaan koivunvitsan arpia omissa pakaroissaan.
Kekkoslovakian viimeiset vauvat, jotka kasvatettiin
työttömiksi hiihtokilpailuilla, kirveellä ja sukkapuikoilla.

Tylsää tietää viiden vanhana ettei kelpaa kosmonautiksi koskaan.
Tyttö on pihan ainoa joka ei usko Jeesukseen tai Joulupukkiin,
mutta keijukaisiin kyllä ja siihen että kasvit osaavat puhua
eikä kissoja ole vaikea ymmärtää jos malttaa kuunnella hiljaa.
Se näkee kyyhkysiä olkapäillään ja susia jalkojensa juuressa.
Ne sanovat, että outo kun se leikkii jotain pyhää Fransiscusta
vaikka voisi olla barbi tai prinsessa.

Terälehdet sulkevat valon sisäänsä eikä pimeys mene pois.
Hämärässä varjot muuttavat muotoaan ja kasvot unohtavat nimensä
eikä se tahtoisi olla muuta kuin pikkulintu pesässä kaukana juhlista,
joissa aikuisilla on irvokkaat kasvot ja arvaamattomat ruhot.
Lapset saavat näkyä mutta eivät kuulua, sanotaan.
Ja sitten ne ihmettelevät miksei se kertonut kenellekään.

Taivaan väri muuttuu mielialojen mukaan kuin
elokuvassa, jossa sankarit eivät jää henkiin.
- Kuka pelkää Jumalaa,
huudan ja tajuan leikkiväni väärää leikkiä.

Puhe monikulttuurisessa itsenäisyyspäiväjuhlassa

Espoon Kannusalissa 6.12.2008

ABDIRAHIM HUSSEIN MOHAMED

Hyvät naiset ja herrat, Suomi muuttuu, kansat muuttuvat, maailma ja kulttuurit muuttuvat. Tänään juhlimme itsenäisen Suomen 91-vuotisjuhlaa. Minusta tuntuu usein, että 1950-luvun jälkeen syntyneet suomalaiset eivät osaa arvostaa samalla tavalla itsenäisyyttä kuin vanhemmat, sodan nähneet vanhukset. Minulle Suomen itsenäisyys näyttäyty todella erityisenä asiana, sillä olen tullut tänne sodan jaloista Somaliasta, jossa rauhaa, vapautta ja todellista itsenäisyyttä ei ole. Sananvapaus on asia, joka täältä katsottuna näyttäyty aivan eri valossa kuin Somaliasta käsin. Entisessä kotimaassani kritiikkiä esittävät älyköt ja aktiiviset ihmiset vaiennetaan väkivalloin. Suomessa taas kannustetaan kriittiseen ja avoimeen keskusteluun. Tämä on minusta itsenäisyyden hienointia puolia.

Tänä syksynä käytyjen kunnallisvaalien tulos osoittaa, että suomalaiset kaipaavat avointa keskustelua maahanmuutosta. Kriittinen, rakentava mielipiteenvaihto maahanmuutosta on tärkeää ja sitä tulee käydä toista osapuolta kunnioittaen. Itse haluaisin olla avaamassa sellaista keskustelua, joka saisi maahanmuuttajat tuntemaan kiinnostusta suomalaisuuteen ja tuntemaan itsensä uussuomalaisiksi, tämän maan kansalaisiksi. Maahanmuuttoon, kuten kaikkiin muihinkin ilmiöihin, liittyy tietenkin myös ongelmia. Ongelmat eivät ratkea itsestään, pitää tarttua härkää sarvista.

Suomessa jo asuville maahanmuuttajille pitäisi tarjota koulutusta ja työpaikkoja, helpottaa yritysten perustamista ja siten myös luoda aktiivisesti uusia työpaikkoja. Työperäinen maahanmuutto ei saisi antaa nuori-

solle viestiä, ettei heidän kannata koulutautua, koska muualta tulevat vievät heidän työpaikkansa. Tai tekevät työt halvemmalla. Sen sijaan näitä nuoria tulisi kannustaa opiskeluun ja työntekoon yhteisen hyvän kartuttamiseksi. Itsenäisyyttä on sekin, että pärjää omillaan. Toisaalta yhteisellä hyvällä voidaan auttaa niitä, jotka eivät kykene vielä syystä tai toisesta tulemaan toimeen omillaan. Vaikkapa turvapaikanhakijat sekä syrjäytyneet tarvitsevat usein yhteiskunnan apua ennen kuin he pääsevät omilleen.

Kauhajoen traaginen tapaus kertoo myös jotain yhteiskunnastamme. Mielestäni oli outoa, kuinka suomalaiset olivat niin yllätyneitä ampumavälikohtauksesta, vaikka Jokelan surullisesta tapauksesta oli vain niin vähän aikaa. Meidän on ymmärrettävä, että Suomessa on todella paljon ihmisiä, jotka

voivat huonosti ja jäävät syrjään. Tähän liittyy myös korkea riski vastaavanlaisten tilanteiden toistumiseen.

Suomalaisten näkökulmasta maailman ongelmat ovat kaukana, mutta monella turvapaikanhakijalla ne ovat vielä tuoreessa muistissa. Kun koko omaisuus on sijoitettu vaaralliseen merimatkaan Afrikasta Eurooppaan ja turvapaikkahakemus hylätty, paluu levottomaan lähtöpaikkaan tuntuu toivottomalta. Täällä vallitsevasta hyvinvoinnista käsin ei ole helppoa ymmärtää, millaisen viestin länsimainen demokratia näille ihmisille antaa eväessään heiltä turvapaikan. Suomeen asettuneet ihmiset tukevat vuosittain lähtömaissa olevia sukulaisia huomattavilla summilla. Tämä taloudellinen apu ylittää kirkkaasti virallisen kehitysavun. Apua voi kuitenkin antaa myös siten, että turvapaikka myönnetään ja ihmisille tarjotaan mahdollisuus kouluttautumiseen ja työntekoon, hyvään elämään.

Tänä vuonna Suomi sai paljon myös positiivista mainetta maailmalla. Kunnioitettu presidentti Martti Ahtisaari vastaanotti Nobelin rauhanpalkinnon pitkistä työstään rauhan ja pienten kansojen itsemääräämisoikeuden puolesta. Suomalaisen Martti Ahtisaaren työllä on ollut suuri vaikutus siihen, että itätimorilaiset ja namibialaiset saavat tänä päivänä nauttia täydestä itsenäisyydestä. On mielestäni luonteavaa, että juuri Suomesta tulee Ahtisaaren tapainen henkilö, joka ymmärtää, mitä itsenäisyys voi pienille kansoille merkitä. Suomen olisi hyvä tulevaisuudessa profiloitua entistä vahvemmin rauhanrakentajan roolissa maailmalla.

Toisen sukupolven uussuomalaiset ovat tulossa työikään. Meidän pitää tarjota heille tulevaisuus, mahdollisuuksia. Todennäköisesti maailmalla nähtävissä oleva talouskriisi iskee kovimmin uussuomalaisiin, mikäli se tänne rantautuu. Kuten edellisen laman aikana, tämä voi nostattaa vihamielisyyttä ja ennakkoluuloja maahanmuuttajia kohtaan. Jos maahanmuuttajanuorten koulutusta ei paranneta, usealla heistä on suurena vaarana ajautua rikollisuuteen. Nuorille täytyy antaa mahdollisuus itsenäiseen toimeentuloon ja elämään.

Vuosi oli myös maailmanlaajuisesti historiallinen. USA:ssa pidettiin vaalit, joissa maailman mahtavimman valtion johtajaksi nousi aiemmin sortettua kansanosaa edustava mies, tummaihoisen Barack Obama. Obaman esimerkki osoittaa, että muutos on kaikkialla mahdollista ja että ennakkoluulot on mahdollista voittaa. Syrjityt voivat nousta tasavertaiseen asemaan muiden kanssa. Maailma muuttuu, kulttuurit muuttuvat. Jos vain tahdomme oppia suvaitsemaan erilaisuutta ja näkemään siinä mahdollisuuksia eikä uhkia, se onnistuu.

Toivon teille kaikille joulun juhlijoille levollista ja rauhallista joulua sekä hyvää alkuvuotta vuotta. Ja tietenkin - hyvää itsenäisyyspäivää! ☺

ABDIRAHIM HUSSEIN MOHAMED
ON NUOREN KESKUSTAN LIITON
HELSINGIN PIIRIJÄRJESTÖ RY:N
PUHEENJOHTAJA.

Suomi uudessa Euroopassa – suunnan valinnan aika

Suomen tasavallan 91-vuotispäivänä, 6.12.2008

IIVI ANNA MASSO

Suomen tasavalta täyttää tänään 91 vuotta. Olemme viimeisellä kymmenyksellä kohti satavuotisjuhlapäivää. On siis syytä ajatella, millaiselta Suomi näyttää sadantena syntymäpäivänään. Millainen on tulevaisuus, mitä on jäänyt mieleemme menneisyydestä? Millaiset ovat Viron ja Suomen suhteet? Millainen on Suomen asema yhä laajenevassa ja avartuvassa Euroopassa?

Ajattelen näitä kysymyksiä samaan aikaan sisältäpäin ja sivusta. Olen onnekas ihminen, sillä minulla on kaksi kotimaata, joita molempia pidän yhtäläillä ominani. Minulla on Viron kansallisuus ja Suomen kansalaisuus. Synnyinmaani on Viro, missä elin elämäni parikymmentä ensimmäistä vuotta, nykyinen kotimaani on Suomi; äidinkieleni on viro, kotikieleni suomi. Näen suurena rikkautena sen, että voin tuntea olevani kotonani Suomenlahden molemmilla puolilla ja olen kiitollinen mahdollisuudesta juhlistaa tänään synnyinmaassani uuden kotimaani syntymäpäivää.

Eurooppaa vallitsi puolen vuosisadan ajan, kylmän sodan ja Euroopan idänpuoleisten alueiden miehityksen ja kolonisoinnin aikana, rautaesirippu, joka jakoi Euroopan ”länteen” ja ”itään”, vapaaseen ja ei-vapaaseen. Vaikka esiripun murenemisesta on kulunut liki kaksi vuosikymmentä, on psykologisen rajan katoaminen ollut hitaampaa. Suomen asema, kuten tunnettua, oli kahdeksi jaetussa Euroopassa omalaatuinen: Suomi jäi ”idän” suoranaisesta vaikutuspiiristä ulkopuolelle ja piti itseään osana länttä, mitä se olikin ainakin elintason, demokraattisen hal-

lintomuodon ja asukkaiden liikkumisvapauden näkökulmasta – mutta henkisesti Suomi jäi neutraalina ja varovaisena tietynlaiseen välitilaan, puolivapauden olotilaan ja oli jatkuvasti kiusallisen tietoinen siitä, että vapaudella on hintansa. Se hinta oli vaikeneminen rautaesiripun takana tapahtuvasta.

Suomessa painotettiin vielä rautaesiripun kaatumisenkin jälkeen, maantieteellisesti ajatellen epäjohtamukaisesti, että idän ja lännen raja kulkee Suomenlahden pohjois- ja etelärannan välistä. Suomesta katsottiin Viroon kuin itään. Yksi nykyisen, yhdistyneen Euroopan tehtäviä on korjata tällaiset harhaluulot, erottaa maantiede politiikasta. On aika vetää raja idän ja lännen välille pystysuunnassa ja tunnustaa, että itä ei ole etelässä eikä länsi pohjoisessa. Emme enää tarvitse näitä keinotekoisia jakoja.

Elämme parhaillaan aikaa, joka on sekä synkkä että lupaava. Synkän varjon ajallemme heittää maailmanlaajuinen talouskriisi, mutta myös 2008 alkanut uusi ulkopolitiittinen aikakausi. Se kumoaa lopullisesti Francis Fukuyaman reaaliosialismin romahduksen yhteydessä esittämän optimistisen teesin ”historian lopusta”, jonka mukaan

ihmiskunta marssii yhtä jalkaa kohti liberaalia demokratiaa, rauhaa ja kukoistusta. 1990-luvun optimismi on vaihtunut uuteen varovaisuuteen.

Toivoa antaa kuitenkin yhdistyvän maailman kasvava kanssakäyminen, Euroopan unionin jatkuva laajeneminen, Euroopan idän ja lännen läheneminen. Kuten muutamat poliitikot ovat huomanneet, talouskriisillä on myös myönteinen puoli – yhteiset murheet ajavat meidät etsimään yhteisiä ratkaisuja, erimielisyyksistä huolimatta. On perusteltua toivoa, että historia ei toista itseään, ei ainakaan täysin analogisesti – 1930-luvulla nähtiin, millaiset seuraukset olivat, kun talouskriisi, kansallinen katkeroituminen ja imperialistiset pyrkimykset yhdistyivät.

Suomi ja Viro ovat kumpikin niin pieniä maita, että me emme ole tottuneet pitämään itsenäisyyttämme itsestäänselvyytenä. Erityisesti Suomen kohdalla ei ole pitkään aikaan ollut perusteita puhua suoranaista pelosta. Tästä huolimatta pieni pelko sykkii Suomen rinnassa suorastaan kansallisen ominaisuutena ja vaikuttaa kansainvälisten ja ulkopoliittisten puheiden sisältöön sekä suhtautumiseen omaan menneisyyteensä. Virossa opittiin viidenkymmenen vuoden aikana vaikenemaan ja kun saimme luvan puhua, tuli asiaa niin suunnitelmista kuin menneisyydestä kuin täydestä tuutista, vauhdilla, pidättelemättä, välillä liioitellenkin. Suomessa, missä ajatteleminen ja puhuminen ei ollut täysin kiellettyä, tuli tavaksi kuiskaila – ja se tottumus säilyy myös olojen muuttuessa. Suomessa pidetään tuon hennon sisimmässä sykkivän pelon tarkkaavaista kuuntelua viisautena. Uskon kuitenkin, että myös Suomen identiteetti sekä paikkamme Euroopan ja maailman kansojen joukossa, selkenee, kun uskallamme

katsoa menneisyyttämme kaikilta osin suoraan silmiin ja analysoida tehtyjä valintoja monesta näkökulmasta ja ennakkoluulottomasti.

Historian varjot

Virossa on uudelleenitsenäistymisen jälkeen voitu vihdoinkin puhua avoimesti viime vuosisadan toisen puoliskon tapahtumista. Ihmisten kauan vaietuista kokemuksista ja päivänvaloon tulleista tarinoista punotaan lopulta yhtenäinen narratiivi, kertomus, joka tukeutuu faktoihin ja muistoihin ja korvaa vuosikymmeniä väkisin ylläpidetyn miehitysvallan propagandan. Kaikkia tarinoita ei voi kertoa, sillä monet poislähetetyt eivät ole tulleet takaisin tai eivät ole olleet takaisin tultuaan enää kykeneviä puhumaan.

Samaan aikaan, kun Viro kokoaa oman menneisyytensä tarinoita palasista, tehdään myös Suomessa työtä menneisyyden kanssa, jopa vielä varhaisemman menneisyyden kanssa: puhutaan paljon itsenäistymisen jälkeisestä kansalaissodasta ja sen aiheuttamista traumoista. Myös toinen maailmansota on jälleen suurennuslasin alla. Viime aikoina Suomi on kohdistanut erityistä huomiota sodanaikaisiin suhteisiinsa Hitlerin Saksaan, kiistellään erillissodan käsitteen paikkansapitävyydestä ja vieläpä syytetään itseä aggressiosta Neuvostoliittoa vastaan.

On tervetullutta, että Suomi tarkastelee menneisyyttään itsekriittisesti ja kipeitä totuuksia pelkäämättä. Samalla suhde sodanaikaiseen viholliseen ja myöhemmin pelottavaan naapuriin on vielä paljolti selvittämättä ja toivon, että myös siltä osin jatkuu historian avaaminen. Toivon, että varovaisen vaikenemisen aika on historiassamme – molemmilla puolilla lahtea – lopullisesti ohi. Toivon, että niin menneisyyttä kuin ny-

kyisyyttä voi käsitellä joka tilanteessa pääpystyssä sekä vankkumattomia moraalisia lähtökohtiamme – Euroopan yhteisiä liberaalis-demokraattisia arvoja sekä 10. joulukuuta 60-vuotispäiväänsä juhlistavan YK:n ihmisoikeuksien julistuksen ihmisoikeuksia – häpeilemättä huomioon ottaen.

On hyvin valitettavaa, ettei Venäjä ole vielä tunnustanut Neuvostoliiton syyllisyyttä sodanaikaisiin ja –jälkeisiin rikoksiin, vaan suunta näyttää olevan tällä hetkellä pikemminkin päinvastainen; Stalinin tekoja ja Neuvostoliittoa yritetään jälleen pestä puhtaaksi ja nostaa kunniaan. Myös Euroopassa on runsaasta dokumentoinnista huolimatta edelleen vaikeuksia ymmärtää kahden rikollisen vallan välisiä yhteneväisyyksiä ja niiden moraalisen syyllisyyden symmetriä – niin voimakas on ”voittajien historian” vaikutus oikeudentajullemme. Tällä viikolla Finlandia-kirjallisuuspalkinnon saanut Sofi Oksanen on herättänyt Suomessa keskustelua kahden edellisen vuosisadan Euroopan häpeätarrojen välisestä samankaltaisuudesta. Tätä keskustelua on syytä jatkaa, se auttaa parantamaan myös Viron ja Suomen ymmärrystä toisistaan ja suojelee meitä uusilta propagandahyökkäyksiltä, joiden tarkoitus näyttää olevan Neuvostoliiton oikeutuksen lisäksi myös kaikkien tuon valtion vastustajien demonisointi. Toistaiseksi on myös ratkaisematta kysymys Suomen sotasyllisyyden laillisuudesta.

Suomi ja Viro

Viron ja Suomen historiassa on enemmän yhteistä kuin meillä Suomessa on tapana tunnustaa. Lähes samanikäisten tasavaltojemme ensimmäisten vuosikymmenten kehitys oli samankaltainen, vaikkakin Suomi kykeni pitämään Viroa paremmin kiinni demokraattisesta kehityssuunnasta aikana, jona Eurooppaa jakoivat lisääntyvässä määrin totalitaristiset järjestelmät. Molotov-Ribbentropin sopimusta seuranneen maiden jakoprosessin lopputulos oli Viron ja Suomen kohdalla erilainen. Näiden erojen perusteiden punnitseminen on historioitsijoiden tehtävä. Nykyisin tiedämme, että vapaa ja demokraattinen yhteiskunta on paras reaalinen tausta totalitarismia vastaan, vaikkakaan voiman edessä sekään ei ole aina riittävä. On oleellisempaa lähteä siitä, mikä on yhdistänyt meitä aikaisemmin ja mikä yhdistää tulevaisuudessa, kuin osoitella sormella toisiamme erilaisen kohtalon takia. Tämä on asia, jonka takia olemme kokeneet viimeisten vuosien aikana, mitä tulee Viron uudelleenvapautumisen aikaan, kaikkein syvimpiä hetkiä Viron ja Suomen suhteissa. Ranskalainen filosofi Bernard-Henri Lévy iloitsee uudessa kirjassaan *The Left in Dark Times* vasemmistoleirin nykyisiä kipupisteitä tarkastellessaan, että ainakaan ”leninismin rikoksia kukaan ei enää oikeuta”. Toivon, että pian näin voitaisiin sanoa myös Suomessa. Tällä hetkellä on kuitenkin Suomesta löytynyt ihmisryhmä, joka on pyhittänyt herättämään henkiin neuvostomielisen tulokunnan Viron historiasta ja joka työskentelee Viron valtiollista itsenäisyyttä ja historiallisen totuuden selvittämistä vastaan. Tämä ilmiö on marginaalinen, mutta valitettavasti se nojautuu yhteiskunnassa arvostettuihin instituutioihin. Siksi onkin valitettavaa, että suomalaisessa julkisuudessa ei ole esitetty pienintäkään kritiikkiä tällaista kampanjointia vastaan.

Uskon kuitenkin, että vaikeneminen ei ole aina myöntymistä ja että Viro-vastaisten propagandistien todellinen vaikutus suomalaisessa yhteiskunnassa on katoavan pieni. Jo tieto siitä, että jokaisen kansan edustajat on mahdollista tiettyä aikaa ja sopivilla välineillä ohjata toimimaan toisiaan vastaan – jotkut virolaiset muistavat vielä vuonna 1941 Virossa julkaistun propagandapamfletin lauseen ”poljemme murskaksi Valko-Suomen käärmeen” – olkoon se muistutukseksi siitä, miten tärkeää meidän on pitää yhtä, tukea toisiamme ja luoda yhteistä tulevaisuutta yhdistyvässä, kilpailevassa maailmassa.

Tällaista tulevaisuutta onkin kiitettävästi visioitu Suomen ja Viron hallitusten tuella luoduissa molemminpuolisissa yhteis-

työn suunnitelmissa. Näistä uusin on Jaakko Blombergin ja Gunnar Okkin yhteistyöraportti, joka on rohkea ja myönteinen visio vuodelle 2030 kahden maan tiiviisti yhteen punoutuneista taloudesta ja yhteiskuntaelämästä sekä yhteisistä ponnistuksista kohti menestyksestä globaalista kilpailukykyä. Toivottavasti tämä visio innostaisi monia toimimaan, jotta se toteutuisi mahdollisimman laajasti.

Suunnan valinta – yhtenäinen Eurooppa

Meillä on tapana takertua vuosipäivinä menneisyyteen. Ilmeisesti sitä ei voi välttää ainakaan niin kauan kuin suhde menneisyyteen ei ole vielä täysin selvitetty. Menneisyys on kuin kiihdytysrata, josta saamme sykähäksen ja suunnan tulevaisuuden kehitykselle. Tulevaisuuteen suuntautumisemme on riippuvainen siitä, mistä näkökulmasta katsomme menneisyyttä: millainen on satavuotias Suomi? Minkälaisessa Euroopassa se sijaitsee? Ja millaiset ovat Suomenlahden yli ylettyvät suhteemme?

Eläisin mielelläni fukuyamamaisessa maailmassa, jossa ei ole jakoa itään ja länteen tai ne ovat merkityksettömät. Pelkään kuitenkin, että sellainen maailma ei toteudu seuraavan kymmenen vuoden aikana. Voidaan toki uskoa, että Euroopan sisäinen itä-länsi –jako katoaa niiden vuosien aikana lopullisesti; Euroopan unionin mukana kuulumme länteen.

Yhteisesti ilmaistu lojaalisuutemme eurooppalaisille arvoille ei saisi lisätä vastakäinasettelua suhteessa itään, vaan se voi

myös rohkaista itää lähestymään näitä arvoja. Sen toteutuminen ei ole kuitenkaan riippuvainen vain eurooppalaisista.

Tarkastellessamme uutta Eurooppaa kokonaisuutena, jossa myös talouden kehitys yhdenvertaistuu yhteisissä ylä- ja alamäkien pyörteissä, ei Suomenlahdella olekaan enää keinotekoista idän ja lännen rajaa, eikä kuis-kaamiselle tai omien arvojen anteeksipyytelemiselle toisten mielipiteiden pelossa ole enää tarvetta. 100-vuotisjuhlapäiväänsä kohti suunnistava Suomi on yksi Euroopan vanhimpia demokratioita. Siitä on aihetta olla ylpeä, eikä meidän pitäisi olla epävarmoja siitä, mihin kuulumme maailmassa. Käytännöllisyys on viisautta niin kauan, kun maailmasta eivät ole uhat kadonneet. Mutta viisaudesta kertovat myös moraalinen mielenlujuus sekä solidaarisuus hengenheimolaisiamme ja heikompiamme kohtaan.

Edes Euroopan unionin vaikutuspiirissä suunnan valinta ei ole itsestäänohjautuva. Arvojen luominen, vakauttaminen, ylläpito ja varjelu ovat loppujen lopuksi poliittisia tekoja, jotka riippuvat valinnoista. Emme voi koskaan pitää jotakin tietyille arvoille perustuvaa suuntautumista itsestäänselvyytenä. Meidän on itse huolehdittava siitä, että niin Suomi kuin Virokin ovat myös 100-vuotiaina uskollisia eurooppalaisille, demokraattisille arvoille. ♦

SUOMENTANUT HEIDI IIVARI.
IIVI ANNA MASSO ON VTT
JA POLITIIKAN TUTKIJA.
[HTTP://WWW.IIVIMASSO.COM/](http://www.iivimasso.com/)

Paluu tulevaisuuteen

TONI HEIKKINEN

Tulevaisuus tapahtuu äkkiä, huomaamatta tulee talvi.

Maisemanvaihtoviikot.

Tulevaisuus ehtii ensin, päättää päivät, julistaa totuutta.

Huomio, kynäniekka! Ota haltuusi huomen!

Lähettäkää minut huomiseen, siellä minä toivotan onnea.

Vain veikkaamalla voit voittaa — vain odottamalla uutta tehdä jotain.

Museojuna puuskuttaa.

TONI HEIKKINEN (s. 1973)

on vantaalainen suomen kielen maisteri.

Hänen aforismejaan on tämän lehden lisäksi ilmestynyt muun muassa raitiovaunuissa ja teepusseissa.

Anto Leikola: Mitä Darwin sanoi ihmisestä

Darwin Symposio 2008

JUSSI K. NIEMELÄ

Vuoden 2008 Humanistisen kunniainnoinnan saanut emeritusprofessori Anto Leikola esitelmöi 14-16.II.2008 pidetyssä Darwin-symposiossa aiheesta ”Mitä Darwin sanoi ihmisestä”. Leikolan ansiokas esitelmä aloittaa Humanistin Darwin-symposio 2008 –artikkelisarjan.

Esitelmöitsijä totesi heti kättelyssä Darwinin sanoin: *”Light will be thrown on the origin of man and his history”*, ”valoa lankeaa ihmisen ja hänen historiansa alkuperän ylle”. Nämä ovat *Lajien synnyn* kuuluisat loppusanat vuodelta 1859.

Leikola jatkoi, että

”myöhempiin painoksiin Darwin lisäsi sanan ’much’, ’paljon’, ehkä halutessaan korostaa ihmisen alkuperään kohdistuvien tulevaisuuden tutkimusten merkitystä. Jo saman kappaleen alkuosassa hän oli todennut: ’Näen etäisessä tulevaisuudessa kentän paljon tärkeämmillekin tutkimuksille. Psykologia valetaan uudelle perustalle, nimittäin sille miten jokainen henkinen kyky on väistämättä saavutettu aste asteelta.’ Tästä hän jätti myöhemmin pois sanan ’distant’, ’etäinen’ ja lisäsi huomautuksen, että Herbert Spencer oli jo aloittanut tuon uuden perustan valamisen.”

Muuta Darwin ei *Lajien synnyssä* ihmisestä sanonut.

Ihmisen evoluutio

Darwin jätti – todennäköisesti varovaisuudesta – ihmisen evoluution *Lajien synnys-*sä pelkän vihjauksen varaan. Leikolan mukaan Darwinille oli kyllä jo tuolloin selvää, että luonnonvalinta oli myös ihmisen evoluution takana.

Kiistat alkoivat kuitenkin evoluutioteorian keksijän varovaisuudesta huolimatta heti ja niiden keskeisenä aiheena oli nimenomaan kysymys ihmisestä ja hänen alkuperästään.

Darwin tarttui ihmiseen ja hänen alkuperäänsä vasta *The descent of man, and selection in relation to sex*, ”Ihmisen polveutuminen ja sukupuolivalinta” –teoksessa, joka ilmestyi 1870-1871 kahtena osana. Toisessa laitoksessa vuonna 1874 osat yhdistettiin yhdeksi lähes 700-sivuiseksi niteeksi. Leikolan mukaan

”vielä Darwinin elinaikana, vuoteen 1882, kirjasta otettiin yhteensä kahdeksan painosta ja se käännettiin seitsemälle kielelle: saksaksi, hollanniksi, italiaksi, venäjäksi, ranskaksi, ruotsiksi, puolaksi ja tanskaksi. Sitten on käännetty tullut vielä yli kymmenelle muulle kielelle, ei kuitenkaan koskaan suomeksi.”

Darwinin seuraavakin kirja käsitteli suurilta osin ihmistä. Esitelmöitsijä kertoi, että teos

”ilmestyi marraskuussa 1872 ja oli nimeltään *The expression of the emotions in man and animals*, ’Tunteiden ilmaisu ihmisillä ja eläimillä’. On sanottu, että se oli bestselleri heti alkuun, mutta itse asiassa sitä myytiin ensimmäisenä syksynä vain viitisentuhatta kappaletta. Uusia painoksiakin tuli Darwinin eläessä vain kolme, ja 1890 Francis Darwin julkaisi isänsä ja omien muistiinpanojensa pohjalta uusitun laitoksen. Kolmas laitos ilmestyi psykologian professori Paul Ekmanin toimittamana ja monipuolisesti kommentoituina 1998, mikä osoittaa että tähän teokseen on ollut jatkuvaa kiinnostusta, ja itse asiassa moderni evoluutiopsykologia on antanut sille uutta pontta. Tämäkin kirja käännettiin vielä Darwinin eläessä usealle kielelle: saksaksi, venäjäksi, puolaksi, ranskaksi, hollanniksi ja italiaksi. Sitten käännettiin lisää, ja suomennoskin on valmisteilla.”

Emeritusprofessori on sen verran vaatimaton mies, ettei kertonut itse suomentavansa mainittua teosta. Leikola onkin ansioitunut Darwin-kääntäjä.

Esitelmöitsijä kertoi, että kirjansa *The Descent of Man* ensimmäisessä luvussa Darwin esitteli faktat, jotka osoittivat ihmisen polveutuneen muista, apinoiden kaltaisista eläimistä. Leikola jatkoi:

”Toisessa luvussa pohdittiin tuon kehityksen luonnetta ja syitä, ja vaikka Darwin ’lamarckistisesti’ myönsi elinten käytön ja käyttämättömyyden voivan vaikuttaa niiden perinnöllisiin muutoksiin, hän yhtä kaikki katsoi luonnonvalinnan tässä, niin kuin muussakin evoluutiossa, toimivan ensisijaisena muutosvoimana.”

Älykkyys ja sosiaalistuminen

Esitelmöitsijän mukaan

”Darwin arveli jo varsin varhain, että ihmisen ja eläinten älyn välinen ero ei ole niin suuri kuin ajattelua vailla olevien eliöiden (kasvien) ja ajattelukykyisten eliöiden (eläinten) välinen ero. Darwinin mielestä eläinten ja ihmisen käyttäytymisen eivät pohjimmiltaan eronneet toisistaan: ihmisellä oli vaistopohjaisia toimintoja ja toisaalta myös eläimet pystyivät käyttämään järkeään. Erot olivat määrällisiä, eivät laadullisia. Mutta ihmisen kehityksessä oli keskeinen osuus ollut myös sosiaalistumisella, ja tältä pohjalta Darwin johti myös moraalitajun synnyn.”

The Descent of Man -teoksen kolmas luku olikin omistettu ihmisen ja alempien eläinten henkisten kykyjen vertailulle. Neljäs puolestaan tarkasteli moraalitajua ja viides älyn ja moraalien kehitystä primitiivisinä sekä sivilisoituneina aikoina.

Leikola kertoi, että

”Darwin esitti vakuuttavia todisteita siitä että sivistyneetkin kansakunnat olivat joskus olleet alkukantaisessa tilassa. Hän totesi myös luonnonvalinnan vaikuttavan sivistyneissäkin kansoissa. ’Mitä moraaliin ominaisuuksiin tulee, jokin määrä huonoimpien taipumusten poistoa on aina meneillään sivistyneimmissäkin kansoissa. Pahantekijöitä teloitetaan tai tuomitaan vankilaan pitkiksi ajoiksi, niin että he eivät voi siirtää vapaasti edelleen huonoja ominaisuuksiaan. Synkkämieliset ja mielipuolet joutuvat eristetyiksi tai tekevät itsemurhan. Väkivaltaiset ja riitaiset miehet saavat usein verisen lopun. Levottomat ihmiset jotka eivät asetu mihinkään pysyvään ammattiin – ja tämä barbarismin jäänne on suuri haitta sivilisaatiolle – muuttavat vasta asutettuihin maihin,

missä heistä tulee hyödyllisiä pioneereja.' Darwinin näkemykset lähenivät monessa kohdassa sitä mitä hänen serkkunsa Francis Galton, ihmisgenetiikan uranuurtaja, kutsui eugeniikaksi ja mitä myöhemmin on nimitetty 'rotuhygieniaksi', mutta hän muistutti myös, että 'suuret lainsäätäjät, hyvänsuopien uskontojen perustajat, suuret filosofit ja tieteelliset keksijät edistävät ihmiskuntaa paljon enemmän töillään kuin jättämällä runsaasti jälkeläisiä.'

Tunteet ja niiden ilmaisut ovat yleismaailmallisia

Leikolan mukaan Darwinin myöhempi teos tunteiden ilmaisusta osoitti – kuten edellisenkin kirja – tarkkaa huomiokykyä ja laajaa lukeneisuutta.

"Darwin oli hyvin perillä aikansa psykologiasta, mutta myös painoasu oli moderni: useat valokuvat sekä tekstisivuilla että erillisissä kuvaliitteissä havainnollistivat sanallisia kuvauksia. Havaintoaineisto ulottui Lontoon eläintarhan asukeista moninaiisiin kanssaihmiisiin, ja milloin kysymyksessä olivat lasten ilmaisut, Darwin sai aineistoa kotoaan, sillä hänellä oli vaimonsa Emman kanssa kymmenen lasta, joista seitsemän eli täysikasvuiseksi."

Esitelmöitsijä jatkoi kertomalla, että teoksen kolme ensimmäistä lukua käsittelivät ilmaisujen yleisiä piirteitä, neljäs ja viides eläinten ilmaisuja ja kuudes ihmiselle ominaisia ilmaisuja, etenkin itkua.

"Seitsemässä viimeisessä luvussa emootiot seurasivat toistaan: masennus, ahdistus, murhe, epätoivo, sen jälkeen ilo, hilpeys, rakkaus, hellät tunteet ja kiintymys, edelleen pohdinta, mietiskely, huonotuu-lisuus, happamuus ja määrätietoisuus, siten viha ja raivo, edelleen halveksunta, vastenmielisyys, syyllisyys, ylpeys, avuttomuus, kärsivällisyys, vielä hämmästys, pel-

ko ja kauhu ja lopuksi häpeä, ujous ja punastuminen."

Loppuluvussa Darwin päätyi ennalta arvatavasti lopputulokseen, että "inhimilliset tunteiden ilmaisut ovat samat kaikilla roduilla ja reaktiot niihin ovat synnynnäisiä. Ihmisten tunteet ja niiden ilmaisut eivät periaatteessa poikkea eläinten vastaavista tunteista ja ilmaisuista."

Leikolan totesi, ettei Darwin lähtenyt sen enempää spekuloidaan, "miten mikin erityisesti inhimillisistä ilmaisuista oli saanut alkunsa. Kuitenkin hän oli varma, että se oli tapahtunut vähitellen, niin kuin muukin kehitys eläimestä ihmiseksi, ja tämän kehityksen tärkeimpänä voimana oli ollut luonnonvalinta."

Omaelämäkerrassaan, jonka Anto Leikola on myös kääntänyt suomeksi, Darwin palasi aiheeseen:

"Mielihyvän tuntemukset voivat jatkua pitkään tuottamatta masennusta, ne päinvastoin kiihottavat koko elimistöä ponnistamaan toimintaan. Tästä seuraa, että useimmat tai kaikkikin tuntevat olennot ovat kehittyneet luonnonvalinnassa siten, että miellyttävät tuntemukset johtavat niiden normaalia toimintaa. Näemme tämän ponnistelun tuottamassa mielihyvää, vaikka ruumiillinen tai sielullinen ponnistus toisinaan olisi suurikin, päivittäisten aterioidemme nautinnosta sekä erityisesti siitä ilosta, jonka saamme hyvästä seurasta ja perheemme rakkaudesta."

Esitelmöitsijä kertoi lopuksi Darwinin olleen erittäin tietoinen siitä, että nimenomaan ihmisen henkiset kyvyt (älyllisellä, moraalilla ym. alueella)

"ylittivät kaikkien muiden eläinten kyvyt ja että ihmisen hallitseva asema oli juuri näiden kykyjen ansiota. Mutta tässä oli muihin eläimiin nähden vain aste-ero, ei periaatteellista eroa. Siksi kysymys, milloin ihmisestä tuli ihminen, oli oikeastaan tarpeeton."

Charles Darwinia on usein verrattu puolitoista vuosisataa varhaisempaan maanmieheensä, suureen fyysikkoon Sir Isaac Newtoniin, eikä vertaus ole huono. Molemmat vaikuttivat perustavasti ihmisen käsitykseen omasta asemastaan luonnossa. Newton teki maapallostamme universumin vähäisen osan, ja Darwin osoitti ihmisen itsensä osaksi elollista luontoa. Nyt,

paljon yli sata vuotta Darwinin jälkeen, ihmiset alkavat itsekin ymmärtää kuuluvansa luontoon, ja jos he päästävät muun elollisen luonnon tuhoutumaan, heitä odottaa synkkä tulevaisuus. Ikävä kyllä silloin ei ainakaan tällä planeetalla ole enää ketään joka määritteli *Homo sapiens*-lajin vain erääksi evoluution epäonnistuneeksi kokeiluksi. ▢

KIRJALLISUUTTA: Darwin, Charles: Lajien synty. Suom. A. R. Koskimies. 3. painos. Karisto, 1988. • Darwin, Charles: The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex. Second Edition, Revised and Augmented. John Murray, 1874. • Darwin, Charles: The Expression of the Emotions in Man and Animals. Third Edition, With an Introduction, Afterword and Commentaries by Paul Ekman. HarperCollins, 1998. • Darwin, Charles: Elämäni. Suom. Anto Leikola. Pohjoinen, 1987. • Farrington, Benjamin: Mitä Darwin todella sanoi. Suom. Hanna Tähti. WSOY, 1971. • Freeman, R. B.: Charles Darwin. A Companion. Dawson, 1978. • Freeman, R. B.: The Works of Charles Darwin. An Annotated Bibliographical Handlist. Second Edition, Revised and Enlarged. Dawson, 1977. • Howard, Jonathan: Darwin. Oxford University Press, 1982. • Leikola, Anto: "Lamarck, kovan onnen luonnontutkija." Teoksessa Oppi elämästä, WSOY, 1977.

Puheenjohtaja, hyvät naiset ja miehet, arvoisa maksava yleisö. Otsikoni on Risti, miekka ja kukkaro. Kysymyksessä on kulttuurihistorian harrastajan tilannekatsaus ja keskustelupuheenvuoro, joka pyrkii olemaan tasapuolinen vaikkakin kärjistetty. En ole päätoiminen tutkija vaan Helsingin Yliopistossa fysiikkaa opiskellut ja Tampereen Yliopistossa journalismia opettanut kansanvalistaja.

Kun Charles Darwin 150 vuotta sitten siirsi raamatun luonnontieteen hyllystä kansantieteen hyllyyn, alkoi loputon väittely Jumalan/Jumalien olemassaolosta. Tämä väittely jatkuu yhä täysillä ratkaisemattomana. Osapuolet käyvät eräänlaista ylimielisyyttä oikeassa olemiskilpailua ja syyttävät vastapuolta aiheellisesti esim. kehämäärtelemien

käytöstä. Siksi en tässä ja nyt halua mennä tähän kivi-paperi-sakset tappeluun mukaan vaan totean uskontotieteilijä Ilkka Pyysiäistä lainaten että jätän jumalakiistan teologien ja ikääntyneiden luonnontieteilijöiden väliseksi. Samoin teki mm. edesmennyt amerikkalainen tähtitieteen kansanomaistaja Carl Sagan omaa agnostikon roolia perustellessaan.

Hieman samaan suuntaan ajatteli jo aikanaan filosofi Ludwig Wittgenstein, jonka mukaan tie ja uskonto pelaavat eri kielipelejä, joten ”siitä mistä ei voi puhua on vaiettava”. Kuten tunnettua edellisen voi myös laulaa karaokena alkukielellä.

Jumala-ongelman sijaan kannattaa keskittyä pohtimaan uskontojen olemassaoloa. Miksi kaikilla kulttuureilla ja yhteiskunnilla on uskonnoiksi luokiteltavia yliluonnollisuusjärjestelmiä? Jos intoa riittää, voi mennä metatasolle ja miettiä kysymystä ihmisen tahdonvapaudesta ja tiedostamattoman mielen toiminnasta. Mutta ennen näihin pohdintoihin uppoutumista lyhyt kulttuurihistoriallinen hahmotelma jotta valitsemani otsikko saa sisältöä.

Kristinuskon ajan lyhyt, lyhyt historia

Nikean kirkolliskokous v. 325 määritteli ensi kertaa tarkemmin kristinuskon sittemmin katolisuudeksi tulkittavan opin. Kokous oli Rooman keisari Konstantinus Suuren kokoon kutsuma/määräämä. Keisarin miehenä siis takasi siitä lähtien oikeaoppisen kristin voittokulun.

Kristinuskon oli antiikin kulttuurin musta joutsen joka vastoin jälkiviisautta pyyhkäisi pois miltei koko kreikkalaisen hengenperinteen ja tivoli-Pantheonin. Äitiyttä ja maan hedelmällisyyttä symboloivien naisjumalhahmojen sijaan tulikin yllättäen miehinäinen sovinistikolmikko. Miksi kristinuskon voitti? Ehkä sotimiseen ja moraalien rappioon kyllästyneitä ihmisiä kiehtoivat alkuseurakuntien yhteisöllisyys ja jäsenten itsensä uhraava aseeton vastarinta. Lopullinen ratkaisu oli keisarin täysin pragmaattinen valinta. Valitettavasti. Tässä yhteydessä olen usein herkutellut fantasialla: Jos Jeesuslapsi olisikin ollut tyttövauva. Tänä päivänä kaikki olisi toisin ja parhaillaan kiisteltäisiin siitä voiko virassa oleva naiskirkkoherra kieltäytyä yhteistyöstä miespuolisen seurakuntapalvelijan kanssa vetoamalla virkaehtosopimuksensa vastaisesta pyhästä kirjaansa.

Keskiajan Euroopan kaupungeissa syntynyt kapitalismin esiaste haastoi paikalleen jymähtäneen ja pahoin korruptoituneen Paavin vallan modernisointiin. Lutherin ja kumppaneiden protestanttinen uskonpuhdistus onnistui kuitenkin vain osittain eli täällä Pohjolassa. Lopuksi kristinuskon kumman valtavirtauksen takuumiehiksi tulivat kauppatieteilijät koska miehen käyttäjille oli jonkun siinä maksettava. Tätä pohjoista ajattelun modernisaatiota analysoi Max Weber terävästi jo sata vuotta sitten tunnetussa tutkielmassaan kapitalismin ja protestanttisuuden yhteistaloudesta ja yhteiskuntalaisuudesta. Ongelma on siinä, että Weberin analyysi jää kesken ja jättää enemmän kysymyksiä kuin antaa vastauksia.

Oli kuinka oli. Tänä päivänä voidaan todeta, että kristin, miehen ja kukkaron epäpyhän allianssin jurgernautvaunut ovat jyränneet läpi koko länsimaisen kulttuurin. Esimerkiksi keisari Konstantinus Suuren kuuluisan unen ”Tässä merkissä olet voittava, in hoc signo vinces” perusteella valitsema sotatähti labarum sisälsi Kristuksen monogrammin. Tämä semioottinen signaali on yhä näkyvissä pohjoismaiden valtiolipuissa. Välihuomautus! Juuri itsenäistyneen Suomen valtiolipun ensi ehdotelma oli kultainen Suomen leijona punaisella pohjalla. Jos se olisi jäänyt voimaan, vanha sotaveteraanihumanisti sanoisi joka itsepäisyyspäivä: Vau!

Meillä valtioluterilaisuus on ylivalta ja verotusoikeutensa säilyttääkseen joutunut luomaan nahkansa ja modernisoimaan itseään koko ajan. Eikä turhaan, vaikka kirkossa väki vähenee tulot ovat kasvaneet. Siksi nykyinen ostosparatiisi - kevytlevite - kristillisyyden julistukseltaan yleishumaania ja vielä taloudellista yrittäjyyttä suosivaa. Tämä näkyy Suomen ykköskirkon toiminta-ajatuksista, joka käsittää 21 sanaa. Agnostikko-kin voi niihin yhtyä yhtä sanaa lukuun ottamatta. Se poikkeuspuolinen sana on ”Jumala”. Tässä roolissaan valtakristillisyyden pitää myös omat ääriilukkeensa kurissa. Vastaava ortodoksinen teksti on tuplaten pitempi ja tuntuu vieraalta. Mutta ymmärrän sen ve-

toavan viboja metsästäviin nuoriin. Ei se teksti, vaan se hymini.

Yleiskummenia toimii Suomessakin joko katoosin katastrofin surutyössä. Kun EU:n perustekstejä sorvattiin, uskonnottomien onnistui vain vaivoin torjua varsinkin Paavin legaattien ajama maininta Eurooppalaisen kulttuurin kristillisistä juurista. Ekumenian lisäksi suurimmilla uskonnoilla on yhteiselimensä keskustelua ja edun valvontaa varten. Vieläpä kristinuskon ja islamin välistä vuoropuhelua viritellään (huom!) muslimien aloitteesta. Loanheiton aloitti tosin Paavi.

Kun kristinuskon päivittäminen on pyörinyt toista tuhatta vuotta, vastaavaa ei ole Islamissa tapahtunut. Mutta kun keskiluokasta herää, sekularisaatio alkanee sielläkin. Islamhan on suurista uskonnoista nuorimpana kaikkein ”sivistymättömin”. Siinä näkyy tasapainottoman tekijänsä epähumanisuus, joka ylittää vielä vanhan testamentin kirjoittajien raivopäisyyden. Jos joku henkilö on historian musta joutsen se on Muhammed. Tilanne on todella surkea, koska muuten arabialainen ”maallinen” kulttuuri kilpailee perinteissään länsimaiden kanssa voitollisesti. Arabialaiset - oikeastaan persialaiset - oppineet säilyttivät antiikin kreikkalaisia tiedeperinnettä silloin kun täällä vallitsi varhaiskeskiajan kristillinen pimeys.

Meidän kulttuurimme hektisyyden nousua yli kaikkien rajojen myös uskontokuntien taistelu sieluista on hurjistunut. Yhteiselle maapallollemme syntyy uskonnoiksi luokiteltava henkinen virtaus jo olemassa olevien noin 10.000:n lisäksi 1-2 kappaletta/päivä vauhdilla.

Kaikkein aggressiivisimmin leviää juuri nyt mormonius. Menestyksen synä on ehkä toisesta huolehtimisen tiukka doktriini. Tuuleeko siitä 2000-luvun musta joutsen ja yksi valtauskonnoista?

Miksi uskontoja

Nyt on aika palata alun kysymykseen, miksi ylipäänsä uskontoja? Sitä kannattaa pohdita juuri nyt, koska vihdoinkin - 150 vuotta

Darwinista - kysymys on muuttumassa ratkaisemattomasta arvoituksesta ratkaistavaksi ongelmaksi. Vaikkakin vaikeaksi, voi todeta.

Ne erityistieteet joiden ”evoluution” tuloksia voidaan soveltaa, ovat kognitiivinen psykologia, neurotutkimus ja evoluutioteoria. Lisäksi terveiden ja sairaiden aivojen toiminnan sähköinen ajantasaseuranta ja varhaislapsuuden kokeellinen tutkimus ovat myös tärkeitä. Ja ennen kaikkea - uusi syntymässä oleva kognitiivinen uskontotiede on ratkaisevassa paratiisin avaimen asemassa. Suomalaisten uskonnontutkijoiden osuus siinä on keskeinen. Ei pidä siis lopettaa teologian tiedekuntaa missään nimessä. Ei pidä teurastaa juuri kultamunia munimaan alkannutta kanaa.

Uskonnollis-jumalainen keskustelu on vihdoinkin muuttumassa uskontotieteen ja teologian käsittävän tiedekunnan sisäiseksi diskurssiksi niin kuin tieteen itseäänkorjaavuustoiminnan tuleekin. Tähän asti ulkopuoliset ovat yrittäneet ratkaista alan ydinongelmaa - onko uskonto totta - juuston ja hedelmien välissä päivällisen jälkeen, kuten uskontotieteilijä Pascal Boyer vähän happamasti toteaa.

Tri Marjaana Lindeman, Helsingin Yliopiston psykologi pohti Skepsisyhdistyksen kuukausikokouksessa keuhällä 2008 käsitettyä yliluonnollista. Hän aloitti ihmisen kehityshistoriasta. *Homo Sapiensin* voittokulku alkoi kun Neanderthalin ihmisestä tuli Cro-magnon eli nykyihminen. Miten? Aivoissa on erilaisia toimintamoduleita, eräänlaisia biologisia tietokoneohjelmia, algoritmeja eri tilanteita ja toimintoja varten. Aivot olivat siis alun perin päätöksen- tekojärjestelmien yhdistelmä. Ratkaiseva suuren kulttuuripamauksen vevä evoluutiohyppy tapahtui 50000-100000 vuotta sitten kun Cro-magnon alkoi yhdistellä eri moduulien toimintaa. Neurotutkija Michael Gazzaniga käyttää ”vasemman aivopuoliskon tulkitsija” määrettä tästä yhdistelykytkennästä. Tällöin tuli mahdolliseksi analogioiden avulla oppiminen ja toisaalta kyky fantasiaan, eli sellaisen

kuvitteluun jota ei ole. Silloin ja siten syntyi inhimillinen kulttuuri teknologioineen, taitteineen, tarinoineen ja uskomuksineen. Siitä lähtien aivot ovat olleet sekä päätöksen-tekokone että uskomuskone. Uskontojen alku voidaan ajoittaa jo tähän ja todeta että ne ovat yhtä vanhoja kuin ihminen ja ovat ”aina luontevasti” liittyneet ihmisenä olemiseen. Uskonnot alkoivat läheisen kuoleman aiheuttamasta neuvottomuudesta, esi-isien palvonnasta ja ns. kansan uskonnosta.

Siirrytään nyt pohtimaan ihmislapsen kehitystä. Historiallinen itsestäänselvyys on ollut vasta- syntyneen täysi avuttomuus. Filosofi John Locke vertasi vastasyntyneen aivoja tyhjään tauluun – tabula rasa – jonka elämän kokemukset vähitellen täyttävät. Yhä edelleen monet teologit ja marxilaiset näyttävät uskovan tähän. Nykyinen aivotutkimus kertoo kuitenkin oikeastaan aivan päinvastaista. Pieni lapsi omaksuu perimiensä valmiuksien avulla kenenkään tietoisesti opettamatta paljon asioita. Lindeman nimittää niitä alakohtaisiksi ydintiedoiksi, Boyer intuitiivisen perusontologian osiksi:

Millaisia ovat esineet?

Esineet eivät häviä itsestään

Millaisia ovat elävät?

Elävät liikkuvat usein tarkoitushakuisesti

Millaisia ovat ihmiset?

Ihmisiin voi saada yhteyden

ja ennen kaikkea

Miten tulee toisiin ihmisiin suhtautua?

Tässä puhutaan myös luontaisesta empatiasta, mielen teoriasta tai useamman kertaluvun ”ajatustenlukutaidosta”. (Minä tiedän, että hän tietää, että minä tiedän, että hän tietää...)

Samanlainen perusvalmius on lapsen kyky oppia ympärillä puhuttua kieltä. Yllättävää kyllä, tähän kykykokoelmaan kuuluneen Gazzanigan kokeellisten tutkimusten mukaan myös lapsen orastava kyky moraaliin ja eettisiin ratkaisuihin. Gazzanigan kirjan nimi on ”Eettiset aivot”. Jos näin on, nyt ollaan todella asian ytimessä. Eettisten aivojen ohjaamalle ihmisluonnolle tappaminen on pahasta, koska tappaminen on pahasta.

Ei siinä tarvita Jumalaa, Allahia tai Buddhaa. Tämä vie myös pohjan moottoripyöräjengidarwinismilta. Gazzaniga antaa myös diagnoosin (aikuisten) uskonnollisten näkyjen näkijöiden kokemuksille. Se on ohimo-lohkoepilepsia.

Uskovien usein kuultu hätähuuto: ”Ilman kristinuskoa olisimme raakalaisia”, on todella huti. Ilman kristinuskoa meillä olisi toisaalta antiikin suurten ajattelijoiden perintönä totuus, hyvyys, kauneus –normisto ja shamanistisena perintönä luonnon kunnioittaminen eli asiat eivät olisi ainakaan huonommin.

Arkkishamaani puhuisi televisiossa talvipäivän seisauksen yönä eli jouluna. Hän ehkä aloittaisi puhumalla ikivanhasta jo muinaisilta egyptiläisiltä peritystä kosmisen voittamattoman auringon – Sol Invictus – kultista, jonka keisari Konstantinus Suuri, se Istanbulin perustaja vakiinnutti 300-luvulla ja jatkaisi Pohjolan kansojen shamaaniyhteisön tekemällä uskonpuhdistuksella, missä kulttiin liitettiin Baruch Spinozan kaiken elämän suojele ja substanssi- käsite. Lopuksi hän toivottaisi omasta ja miehensä ja lastensa puolesta rauhallista joulua ja samalla hetkellä alkavaa uutta vuotta. Siis jos... Mutta perhosefekti toimii sään lisäksi myös kaoottisessa maailmanhistoriassa.

Kaikkien uskontojen lyhyt, lyhyt historia

Nyt on aika vihdoinkin luonnostella kaikkien uskontojen lyhyt, lyhyt historia á la Boyer & Co. Primitiivinen ihminen ei voinut uskoa että esimerkiksi luonnonkatastrofit olisivat pelkkää huonoa tuuria. Kaikella on (animistinen) syynsä ja signaalimerkityksensä juuri minulle. Kun tätä strategista tietoa todella tarvittaisiin joka hetki ja sitä on aina liian vähän saatavissa, uskottiin että tällainen tieto on olemassa ja sen tiedon haltijoita on olemassa. Näitä ovat Boyerin ”intuition vastaiset agentit” eli jumalat. Heissä yhdistyvät eri intuitiivisten peruskategorioiden ominaisuudet esim. persoonallisuus ja ihmisen

kaltaisuus yliluonnolliseen kykyyn nähdä ja tietää kaikki nyt ja tulevaisuudessa. Kun uskomusjärjestelmä kehittyi, jotkut yhteisön jäsenet spesialisoituvat tämän yliluonnollisen asiantuntijoiksi tai vieläpä välityshenkilöiksi. Näin syntyivät shamaanit ja nykyajan päätoimiset uskonoppineet. Kun uskomusjärjestelmät siirtyivät tarinoina narratiivisesti sukupolvien yli, intuition vastaisten agenttien ominaisuudet muuttuvat koko ajan. Osa säilyy memeettisesti (?) pienen evolutiivisen valintaedun johdosta. Esim. ”Jumala kuulee rukouksia” säilyy, osa putoaa pois, esim. ”Jumala ei kuule rukouksia pyhäisin koska hän pelaa silloin golfia ja siellä ei ole kenttää”. Ne jumalien ominaisuudet jotka säilyvät parhaiten liittyvät yhteisön ja sen yksilöiden maailmassa selviämiseen. Sen vuoksi eri uskontojen perusmyytit ovat saman tapaisia ja esim. vapahtajasankareita on läjäpäin. Uskonnollisen kivijalan muodostavat juuri ne eettis-moraaliset säännöt jotka jo evoluutio jokaisen mieleen latasi. Siis yhdellä lauseella: Ihmismieli loi jumalat kun tarvetta tuli. Terveisiä vaan Voltairelle.

Kun nyt luonnontieteellisin argumentein miekkailaan kirkon porstuassa, on syytä muistaa että nykyluonnontiede on ihmiskunnan suurin musta joutsen. Se on toistaiseksi vielä kapaloissaan ja oikeastaan tarina-addiktin ihmisluonnon vastainen. Mikään ei ole ihmisluonnolle vieraampaa kuin kurinalainen rationaalinen abstrakti ajattelu, sanoisi pessimisti.

Tilinpäätös

Jos ennen viimeistä tuomiota luonnostelisi uskonnollista tilinpäätöstä, se menisi ehkä näin: Debet-puolelle tulisivat ihmisen hengen uljaimmat luomukset arkkitehtuurin, maalaustaiteen, runouden ja musiikin alalla. Ne on tehty usein uskonnollisissa viitekehityksessä. Mutta mitä korkeammalle Pegasusratsu lentää sen vähemmän merkitsee se mistä tallista se on lentoon lähtenyt. Debet-puolelle tulisi myös tosiasia että tutkimusten mukaan uskonnollispuhaisset utopiatyhteisöt

ovat olleet pitkäikäisimpiä. Kredit-puolelle tulisi ”Jumalan suurimmaksi kunniaksi, Ad Majorem Dei Gloriam” jesuiittain tunnukseen alle uskontojen yritys omia yksinoikeuksia, patentoida maksullisiksi ja ulkoistaa meille jokaiselle evoluution perintönä saatu etiikan ja moraalin kyky. Jyrkemmin ilmaistuna ikuista elämää myyvä henkivaikutususkonto on planeetan suuri megapyramidihuijaus. Kehityshistoriallisessa mielessä uskonnot ovat epifyyttejä, parasitteja jotka kukoistavat elämän puun oksilla kuten orkideat aarniometsässä.

Tilinpäätöskertomuksen loppuun voisi lisätä tasapainottavia seikkoja.

Lohdun tarve ja saanti elämän kolhuissa, vieläpä kuolemattomuusfantasiatkin ovat perusinhimillisiä.

Toivon ylläpito samoin.

Uskontojen monet ammattilaiset toimivat vilpittömästi Bona-fide-hengessä ja Kantilaista velvollisuusetiikkaa ja –logiikkaa harjoittaen. Tarkoitus on varmasti hyvä.

Yhteiskunta on ulkoistanut monet velvollisuutensa kirkolle.

Metatasolle

Lopuksi lupaamalleni metatasolle. John Locke, se tabula rasa –filosofi korosti myös ihmisen tahdon vapautta elämänsä ratkaisuissa. Mutta esim. Benjamin Libetin koheet, jotka professori Esko Valtaojakin mainitsee, kertovat muuta. Tutkimuksissa seurattiin aivojen aktivoitumista ajantasaisesti sadasosasekuntien erotelutarkkuudella. Tulokset osoittivat että ihminen toimii ensin ja miettii vasta sitten. Eli tietoinen vapaa tahto jää toiseksi. Tässä näkyy meidän Neanderthalilaisilta esi-isiltämme perintönä saama henkiinjäämiskäyttäytymisemme. Libetin vielä lopullisesti ratkaisematon tulos osoittaa että tiedostamattomasta mielestämme eli alitajunnastamme emme tiedä oikeastaan mitään muuta kuin sen suunnattoman kapasiteetin. Alhaalla on tilaa. Avaruuden lähin musta aukko sijaitsee

siis jokaisen korvien välissä suoraan ulospäin katsovien silmien takana. Tutkimuksen ongelma on siinä, että Darwinin jälkeinen maailman selitys kulkee kvanttifysiikan uusimpien löydösten päivittämänä kun kyseessä on ulkoavaruus mutta oman sisäava-

ruutemme – tiedostamattoman - tutkimus käyttää yhä viitekehystenään esi-Einsteini-laista Newtonilaista luonnontiedettä. Ehkä siksi on vielä selvittämättä lopullisesti mm. kymmenentuhannen jumalan kotipesä ja se kuka on himassa kuka ei. ☛

KIRJALLISUUTTA: *Marjaana Lindeman:* Älä usko kaikkea mitä ajattelet. Luentoteksti Skeptikko –lehdessä 1/2008 • *Pascal Boyer:* Ja ihminen loi jumalat, miten uskonto selitetään. WSOY 2007 • *Michael S. Gazzaniga:* Eettiset aivot. Terra Cognita 2006 • *Kimmo Ketola, Ilkka Pyysiäinen, Tom Sjöblom:* Uskonto ja ihmismieli. Johdatus kognitiiviseen uskontotieteseen. Gaudeamus 2008 • *Daniel C. Dennet:* Lumous murtuu, uskonto luonnonilmiönä. Terra Cognita 2007

Täsmäohjuksia uskontojen arkoihin paikkoihin

CHRISTOPHER HITCHENS: JUMALA EI OLE SUURI – KUINKA USKONTO MYRKYTTÄÄ KAIKEN, WSOY

KIRJAT | JAAKKO WALLENIUS

Christopher Hitchensin Jumala ei ole suuri: Kuinka uskonto myrkyttää kaiken on kerta kaikkiaan pakollista luettavaa kaikille jumalattomille, sillä tekijä uskaltaa sanoa ääneen kaiken sen, mitä useimmat jumalattomat ovat pohtineet tykönään, mutta eivät ole kehdanneet sanoa ääneen pelätesään loukkaavansa uskovien tunteita.

Hitchens puolestaan ei pelkää ketään eikä mitään silloin kun hän uskoo olevansa totuuden jäljillä. Hän tykittää täyslaidallisen toisensa jälkeen ja upottaa samalla teistien laivaston kuusi-nolla.

Tällä tasolla tarvitaan jo todellista fyysistä rohkeutta, sillä Yhdysvalloissa asuva kirjailija tietää hyvin asettuvansa teoksellaan kaikkien uskonnollisten fanaatikkojen mailtauluksi. Erityisen rajun käsittelyn häneltä saa islam, jonka Hitchens tylysti hylkää heikkona plagiaattina vanhemmista ”Kirjan uskoista”.

Hitchens on nimittäin kirjoittajana uuden ateistisen hyökyaallon kirkkain tähti ja hänen kynästään lähtevä teksti on samalla sekä maaliinsa osuvaa että erittäin viihdyt-

tävää. Tekijä ampuu täsmäohjuksia uskontojen arimpiin paikkoihin ja ne myös tekevät kipeää.

Hitchens on tavallaan vapaampi operoimaan kuin vaikkapa Richard Dawkins, koska hän ei pyri Sam Harrisin ja Dawkinsin tavoin puhtaaseen tieteelliseen analyysiin, vaan hyödyntää valtavan kirjallisuuden, historian ja filosofian tietomääränsä ilman sen kummempia reunaehtoja kaikkien uskontojen säälittömään moukarointiin.

Kirja suomii säälimättä kaikkia järjestäytyneitä uskontoja, eikä unohda idän ihmektäkään. Oman osansa saavat niin hindulaisuus kuin buddhalaisuuskin, eikä shintolaisuuskaan säästy muutamilta piis-kansivalluksilta. Päähuomio on luonnolli-

sesti omissa kristillisissä kirkoissamme, mutta erityisen suurella intohimolla Hitchens rusikoi jopa uskonnollisena fasismina pitämäänsä islamin uskoa.

Kirjan argumentaatio on uskonnonvastaiseen argumentaatioon jo perehtyneelle usein tuttua, mutta käsittelytapa ja lähestymiskulmat ovat aina virkistävän erilaisia. Kirjoittaja ei pelkää lähestyä asioita myös oman persoonsa ja oman henkilöhistoriansa kautta.

Laajalti myös islamilaisessa maailmassa matkustellut ja tuon uskon historiaan yllättävänkin tarkasti perehtynyt Hitchens pysyy juuri oman persoonsa avulla kirjastaan värikästä ja mielenkiintoista luettavaa.

Tekijä ei peittele tavoitteitaan ja päämääräänsä. Hänen tavoitteensa on osoittaa kaikin tavoin miten nykyiset valtauskonnot ovat parasta ennen päivänsä kauan sitten ohittaneita muinaisjäänteitä ajalta, jolloin ei yksinkertaisesti tiedetty paremmasta; ajalta jolloin jopa uskontojen karkea ja mitätön maailmanselitys oli parempi kuin ei mikään selitys.

Hitchensin tavoitteena on kiistattomasti osoittaa uskontojen luonne ihmisen luomina järjestelminä ja ainakin meikäläisen kaltaisen ateistin mielestä hän onnistuu siinä niin kevyesti, ettei lukiessa tule edes hiki.

Kirja on äärimmäisen poleeminen puheenvuoro; uskontokriitikko ei hae minäkäänlaisia kompromisseja, eikä edes yritä ymmärtää vastapuolen argumentaatiota, jos se on hänen mielestään totuuden vastaista. Tuloksena on komea ja johdonmukainen kirja, joka jokaisen jumalattoman pitäisi lukea.

Kirjailija ja lehtimies **Christopher Hitchens** on eräs teräväkielisimmistä tällä hetkellä aktiivisista uskontojen kriitikoista. Entinen trotskilainen on jo luisunut poliittisella kentällä hyvin erikoiseen asemaan. Julkinen välikirjo vasemmiston kanssa on nimittäin johtanut hänen ajattelunsa monissa asioissa melkoisen oikeistolaisiin asemiin.

Mielestäni Hitchens on tyyppiesimerkki ihmisestä joka uskoo niin kiihkeästi totuuteen, että se ajoittain sokaisee hänet näkemästä sitä, että ehkä ei olekaan vain yhtä ainoaa totuutta, vaan asioilla voi olla monta puolta. Perinteiset uskonnot ovat tietysti tyyppillisiä yhden totuuden pesäpaikkoja, mutta aivan samanaiset usko yhteen ainoaan totuuteen on kommunismin ja marxilaisuuden ytimessä.

Jää sellainen tunne, että vaikka kirjailija on onnistunut ravistautumaan irti marxilaisesta uskosta, on hänelle jäänyt kaippu yhden ainoan lopullisen totuuden löytämiseen.

Christopher Hitchens on tutustunut perusteellisesti islamiin ja sen historiaan ja hänen oppimansa asiat ovat saaneet hänet lähes vihaamaan tuota uskoa. Tämä islamin vastustaminen on kuitenkin johtanut siihen, että hän puolustaa helposti kaikkia islamia vastustavia, vaikka heillä olisi toimintaansa hyvinkin kyseenalaiset motiivit.

Puutteistaan huolimatta Hitchens on kuitenkin terävä ja äärimmäisen rehellinen ajattelija. Hänen ajatuksiinsa tutustuminen kannattaa, kunhan muistaa, ettei hän sen paremmin kuin kukaan muukaan tässä maailmassa ole aina ja joka asiassa oikeassa. ☛

<http://uskoitseesi.blogs.fi> • <http://beinghuman.blogs.fi> • <http://atheistnews.blogs.fi>

SUOMEN HUMANISTILIITTO RY
PL 793
00101 HELSINKI

www.humanistiliitto.fi | PL 793, 00101 Helsinki info@humanistiliitto.fi

Suomen Humanistiliitto on IHEUn (International Humanist and Ethical Union) jäsen, IHEU perustettiin 1952 ja se on alueensa asiantuntijaraporttija UNESCOssa, UNICEFssä ja WHOssa sekä Euroopan neuvostossa ja Europarlamentissa.

HUMANISTILIITON HALLITUS

Puheenjohtaja Pekka Elo

Puh 040-504 3688, fax 09-5414 824
pekka.elo@oph.fi

Varapuheenjohtaja Lasse Sirén

Vuorenpaikontie 5 A 7,
00820 Helsinki
Puh 09-786 995
lassesiren@hotmail.com

Varapuheenjohtaja Jussi Tuovinen

Maneesikatu 2 B 11,
00170 Helsinki
Puh 050-320 5821
jussi.m.tuovinen@helsinki.fi

Dennis Holm

Porttiniityntie 4,
02180 Espoo
Puh 040-521 6224
Dennis.Holm@nokia.com

Seppo Kuronen

Savonkatu 9 B 19,
70100 Kuopio
Puh 017-2619077
kurosseppo@jippii.fi

Terttu Palmroos

Ajurinkuja 6,
08700 Lohja
Puh 044-554 4230

Jari Papunen

Konttisentie 12,
90310 Oulu
Puh 040-753 5470
jari.papunen@ope.ouka.fi

Timo Rantala

Puh 050-348 1215
timo.t.rantala@gmail.com

Antti Rytönen

Vanha-Pappila 98,
14620 Tyrväntö
Puh. 040 - 733 6785
ja 0400 - 463 487,
yöpuh. myös 09 - 145 349
antti.rytkonen@oaj.fi
antti.rytkonen@pp3.inet.fi

Gun Winter

Ulvilantie 19 F,
00350 Helsinki
Puh 09-555 245
